

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U

ISSN 0041-4255

BELLE TEN

DÖRT AYDA BİR ÇIKAR

Cilt : LXXVIII

Sa. 283

Aralık 2014

ANKARA - 2014

TÜRK KÜLTÜRÜNDE PEDAGOJİ EĞİTİMİ AÇISINDAN AHLÂK-I ALÂÎ: ÇOCUK TERBİYESİNİN ADABI

TEMEL ÖZTÜRK*

GİRİŞ

Kınalızâde Ali Efendi tarafından yazılan Ahlâk-ı Alâî adlı eserin İstanbul ve Avrupa kütüphanelerinde birçok yazmaları ve baskıları mevcuttur. Ancak orijinalinin nerede olduğu tam olarak bilinmemektedir. Bizim bu çalışma için istifade ettiğimiz baskı, tıpkıbasım şeklinde TTK tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu baskıya takdim yazısı yazan Fahri Unan'ın ifadesinden, baskının ismi belirtilmeyen bir kişi tarafından yazılan bir el yazmasından ve bir istinsah nüshasından yapıldığı anlaşılmaktadır.¹ Yine takdim yazısında bu baskının orijinal eserin farklı bir istinsah nüshası olmasına karşın metinde hiçbir eksikliğin olmadığı da vurgulanmaktadır. Zaten bu husus, günümüzde esere yönelik olarak yapılan transkripsiyon çalışmalarıyla mukayese edildiğinde de görülmektedir.

Çalışma konusunu oluşturan çocuk terbiyesi ile ilgili kısım, mevcut transkripsiyon çalışmalarıyla karşılaştırıldığında eldeki baskının daha çok bilgi içerdiği görülmektedir. Bu yönde bazı mısraların mevcut çeviri metinlerinde olmadığı görülmüştür.² Ayrıca mevcut çalışmalarda bazı yerlerin hatalı çevrilişi metnin baştan sona titizlikle incelenmesini elzem kıldığı gibi çalışma sonunda hem orijinal hem de transkripsiyon halinin verilmesini gerektirmiştir. Öte yandan eldeki baskının sayfa numaralandırma şekli, yazma eserlere uygun olduğundan çalışmada atuf yerlerinin gösterilmesi için bir yaprağın ön yüzü "a", arka yüzü "b" olacak şekilde bir takip sırası belirlenmiştir.

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Trabzon/TÜRKİYE, tozturk61@gmail.com

¹ Kınalızâde Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâî (Tıpkıbasım)*, Fahri Unan (takdim yazan), TTK Yayınları, Ankara 2011, s. XIV.

² Mesela bizim istifade ettiğimiz kitabın baskısında yer alan "Kande ise gâv u venek himmeti mer'âdadır" mısrası diğer çalışmalarda mevcut değildir (Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 205a). Bunun karşılaştırılması için bkz. Komisyon (haz.), "İlm-i Tedbirü'l-Menzil", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1992, ss. 937-945; Mustafa Koç (haz.), *Ahlâk-ı Alâî*, Klasik Yayınları, İstanbul 2007, ss. 363-373.

Ahlâk-ı Alâî üç kitaptan oluşmaktadır. Çocuk terbiyesi, ikinci kitap olarak da zikredilen “ilm-i tedbîru'l-menzil” adlı bölüm içerisinde bir alt kısım olarak yer almaktadır. Çocuk terbiyesi, toplumu oluşturacak nesillerin sağlam kişiliğe ve karaktere sahip olması açısından oldukça önemli olduğundan bir ailenin en önemli görevleri arasında yer almaktadır. Hatta Kınalızâde ailenin oluşmasındaki en büyük etkenin, neslin devamını sağlayacak çocukların terbiyesi olduğunu ileri sürmektedir.³ Kınalızâde'den önce gerek batı gerekse doğu âlimleri bu konu üzerinde önemle durmuşlardır. Bunlar içerisinde Aristoteles ve Nâsiruddîn Tûsî önemli bir yere sahiptir.⁴ Kınalızâde bir İslâm âlimi olarak İslâm'ın çocuk terbiyesine bakışını çok iyi özümsemesi yanında bu konuda Nâsiruddîn Tûsî'nin Ahlâk-ı Nasirî'sinden, Celâluddîn Muhammed Devvânî'nin Ahlâk-ı Celâlî'sinden büyük oranda istifade etmiştir.⁵ Kınalızâde bazen farklı açıklamalara yer verse de çocuk terbiyesi noktasında onların düşüncelerine içtenlikle katılırken konuya daha düzenli ve sistemli bir şekilde yaklaşmıştır.

DOĞUMDAN ÖNCE ÇOCUK TERBİYESİ

Ahlâk-ı Alâî'de çocuğun terbiyesinin daha o doğmadan önce başladığına ilişkin tespitler söz konusudur. Gerçi hem İslâm dini muvacehesinde İslâm âlimleri hem de Batı âlimlerinden Aristoteles bu konuya aynı açıdan işaret etmektedirler. Neslin devamı için öncelikle ailenin kurulması gerektiği bilinmektedir. Yani çocukların doğması ve eğitilmesi daha doğrusu neslin sürdürülebilmesi için ailenin şart olduğu ifade edilmektedir.⁶ Kınalızâde bu hususu eşlerin evlenmeden önce uygun birini tercih etmesi şeklinde işaret etmekte ve soyu soppu temiz olan, düşük ailelerden olmayan hür kadınlarla evlenilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.⁷ Aslında bu hususun anneden gelecek asil bir kanla irtibatlandırılması yönündeki ifadelerle karşın asabiyet ve sosyal yapı ile ilgili olduğu muhtemeldir.⁸

Çocuğun doğmadan önce terbiye edilmesine ilişkin İslâm dininde de benzer yaklaşımlar görülmektedir. İslâm dini terbiye noktasındaki sınırı nikâh öncesi gibi oldukça hayati bir noktadan başlatmaktadır. Bu konuda dindar, ahlaklı, asaletli ve iyi

³ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 203b.

⁴ Hüseyin Öztürk, *Kınalızâde Ali Çelebi'de Aile*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 24-36, 140-143; Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. XIII-XVI.

⁵ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. XIII.

⁶ Öztürk, *a.g.e.*, s. 26.

⁷ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 203b.

⁸ Ayşe Sıdıka Oktay, *Kınalızâde Ali Efendi ve Ahlâk-ı Alâî*, İz Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 369.

huyly kadınlarla evlenilmesi gerektiği önerilir.⁹ Hatta evlilikte her iki tarafın iyi eş seçmesi, evlâdın anne ve baba üzerindeki haklarından biri olarak ifade edilir. Nikâh öncesi başlayan çocuk terbiyesini hamilelik dönemi takip eder. Burada çocuğun ana rahmine düşüşünden itibaren ceninin hayat bulması ve gelişmesi evresinde anne adayının beslenmesinden ruhsal ve fiziksel her türlü hareketlerine kadar meselenin geniş boyutuyla ele alındığını görmekteyiz. Bilhassa İslâm açısından çocuğun ana rahminde iken beslenmesi üzerinde ehemmiyetle durulmakta ve bu aşamada anne adayının yediği-içtiği her şeye dikkat etmesi gerektiği belirtilmektedir. Özellikle beslenmenin helâl lokma ile yapılması önemle işaret edilmektedir. Zira bu hususun çocuğun geleceğinde ruh halini etkilediği görüşleri ileri sürülmektedir. Yine çocuğun ruh haliyle ilgili olarak anne adayının içerisinde bulunduğu ruhsal durumun da oldukça önemli olduğu vurgulanmaktadır. Yani bu süreçte ana rahmindeki çocuk anneye bağlı olduğu kordondan hem gıda açısından hem de ruhsal gelişim açısından beslenmektedir.¹⁰

Batı âlimleri içerisinde bilhassa Aristoteles de çocuk eğitiminin evlilikten önce başladığını, evlenen çiftlerin fizik ve sosyal mevki olarak birbirlerine denk olmaları ve evliliklerin uygun yaşlarda yapılması gerektiğini belirtir. Zira erken evliliklerde çocukların cılız olacağını ifade etmektedir. Aristoteles, hamile kadınların beslenmesi ve fiziksel hareketlerine dikkat etmesi noktasında İslâm âlimleriyle benzer şekilde konuya yaklaşır ancak kusurlu olarak doğacak çocukların yaşatılmaması noktasında İslâm'dan oldukça ayrı ve uzak görüşleri ifade eder.¹¹

Günümüzde tıp alanındaki gelişmeler yukarıda bahsedilen nitelikleri oldukça makul ve dikkat çekici unsurlar olarak değerlendirmektedir. Zira anne adayının fiziksel hareketlerinden yediği içtiği gıdalara kadar bu konuda günümüz jinekologları bilgiler sunmaktadır. Bilhassa hamilelik zamanında kullanılan ilaçlar üzerinde de hassasiyetle durulmaktadır. Yine anne adayının ters bir hareketi hamilelikte sadece çocuğun değil kendi canı açısından da tehlikeler arz edebilmektedir.¹²

⁹ Bu, Peygamberimizin hadisinde şöyle belirtilir: “*Kötü muhitte yetişen güzel kadınlardan sakın, çünkü o, kendi aslına benzeyeni doğurur. Soyu sofu iyi olanı (zâtu'l-a'raf) tercih edin. Çünkü o, babası, amcası ve kardeşlerinin mislini doğurur*”. Bu konuyla ilgili diğer hadisler için bkz. İbrahim Canan, *Hz. Peygamber'in (Sallallahu Aleyhi Ve Sellem) Sünnetinde Terbiye*, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2011, ss. 80-86.

¹⁰ İslâmî açıdan doğumdan önce çocuğun terbiyesi hakkında geniş bilgi için bkz. Canan, *a.g.e.*, ss. 80-98.

¹¹ Aristoteles'in bu tezi hakkında bkz. Öztürk, *a.g.e.*, ss. 26-27.

¹² Bu hususlar ve ayrıca günümüzde tıp alanında hamilelikle ilgili tavsiyeler için bkz. Kağan Kocatepe, *9 Ay 10 Gün Hafta Hafta Hamilelik*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2012.

Görüldüğü üzere Ahlâk-ı Alâî'de aşağıda değineceğimiz çocuğun doğumdan sonraki asıl terbiye noktası belirli ölçülerde doğumdan önceki terbiye çerçevesinde şekillenmektedir. Kınalızâde bu hususa yönelik olmak üzere doğumdan önceki terbiyeyi bilhassa ruhen ve bedenen sağlıklı kadınlarla evlenilme noktasından başlatmaktadır.¹³ Bu konuyu İslâmi boyutlar çerçevesinde değerlendiren Kınalızâde burada İslâm'ın belirttiği nitelikte “doğurgan, sağlıklı, soyu soppu temiz olan kadınlarla evlenin” düsturundan hareket etmektedir.¹⁴ Öte yandan çocuğun doğacağı ortamın düzenlenmesi yönünde babanın üzerine büyük görevler düştüğünü belirtmektedir. Zira çocuğun doğacağı ortamın düzenli olması oldukça önemlidir. Bunun yapılabilmesi için de babanın vasıflı ve ailesini yönetebilir durumda olması gerekir.¹⁵ Kısacası bu safhanın ana temasını erkeğin kendisini evlilik ve aile yönetimine hazır hissetmesi, anneliğe ve çocuk terbiyesine uygun bir eş seçmesi oluşturmaktadır.

DOĞUM SIRASINDA ÇOCUK TERBİYESİ

Çocuğun Doğumu ve Cinsiyeti

Kınalızâde, doğacak çocuğun cinsiyeti konusunda aile çevresinin tutumuna ilişkin yaklaşımları eleştirerek konuya başlar. Doğacak çocuğun ister kız ister erkek olsun Allah'ın bir armağanı olarak bilinmesi ve Allah'a bu konuda şükür edilmesi gerektiğini vurgular.¹⁶ Yine doğan çocuğun ailesi fakir ve kalabalık olsa dahi ebeveynlerin bu konuya üzülmemeleri ve her doğanın rızkını Allah'ın vereceğini bilmeleri gerektiğini belirtir. Zira “belki bu çocuğun başına saadet, rızkına genişlik verilmiştir” denilerek babasının mal ve ikbalinin çoğalmasına sebep olabileceğine işaret edilir. Ayrıca bir erkeğin hanımına kız çocuğu doğurdun diye sitem etmemesi gerektiğini de vurgulamaktadır. Kınalızâde bu hususu eserinde bir hikâye ile ders mahiyetinde nakleder. Devamla zaten böyle bir isteğin yani çocuğun cinsiyetini tayin etme noktasındaki beklentilerin kimsenin elinde olamadığını güzel bir ifade ile belirtir. Zira insanın kendi iradesi dışında bir şeyi istemesinin de cahillik olacağını işaret eder.¹⁷

Çocuğun İsmi

Çocuğun doğumundan sonra onun terbiyesinde en önemli safhayı çocuğa konulacak isim oluşturmaktadır. İslâm inancında babanın çocuk üzerindeki en önem-

¹³ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, ss. 196a-196b.

¹⁴ Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. Canan, *a.g.e.*, ss. 80-85.

¹⁵ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 183b.

¹⁶ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 203a.

¹⁷ Kınalızâde Ali Efendi, a.y.

li haklarından biri olan bu husus çocuğa güzel bir ismin konulması yönünde teşekkül etmektedir. Zira doğumunda bir kişiye konulan isim çoğunlukla ölümüne kadar devam etmektedir. Bu yönde ismin belirlenmesinde yeni doğan çocuğun rolü olamayacağından öncelikle babaya büyük bir görev düşmektedir. Çocuğa konulacak isim zamanına uygun güzel bir isim olmalıdır ki sonradan beğenilmeyip değiştirilmesine gerek olmasın. Bu noktayı Kınalızâde yine hikâye tarzında bir dersle¹⁸ izah etmekte ve bir babanın çocuklarına doğmadan önce, doğumda ve doğduktan sonra da çeşitli yollarla iyilik yaptığını ifade etmektedir. Çocuğa güzel bir isim konulması da bunlar arasındadır. İsmi bir çocuk üzerinde terbiye açısından nasıl bir izlenim bıraktığı noktası oldukça manidardır. Bilindiği üzere yeni doğan bir çocuk fiziksel ve ruhi gelişiminde etkili olacak değerlerin bir kısmını irsi olarak da belirtilen aile yapısından alır. Bilhassa ruh yapısında etkili olacak diğer kısmını da isminden alır. Bir kişi kendisine ömür boyu hitap edilen ismin özelliklerini de taşır ve yansıtır. Zira kişi ismiyle müsemmadır.¹⁹ Kişinin ruhsal gelişiminde ismin belirlenmesi hem bu yönüyle hem de bu kişiyle çevresi tarafından alay edilmemesi açısından etkilidir. Nitekim çocuğa güzel isim konulma noktası da bu hususları vurgulamaktadır.²⁰ Bilhassa zamana göre ismin tespiti konusunda Kınalızâde'nin önerileri, sosyal ve kültürel değişikliklerin kişiler üzerindeki etkilerinin önemine de vurgu yapmaktadır.

DOĞUM SONRASI ÇOCUK TERBİYESİ

Süt Dönemi

Çocuğun ruhen, bedenlen ve ahlaken iyi olması açısından yukarıda bahsedilenler kadar bir diğer önemli unsur onun beslenmesidir. Kınalızâde'ye göre yeni doğan bir çocuğun beslenmesinde en önemli gıda anne sütüdür.²¹ Tabir yerinde ise çocuğun ikinci doğumu ve terbiyesinin en önemli safhasından biri, bu dönemde cereyan eder.²² Bunun için çocuk sütanneye verilecekse güzel ahlaklı bir sütannenin tercih edilmesi önemlidir. Zira anne sütüyle beslenme devresinde çocuğun ahlaki gelişimi tamamiyle sütannesinin ahlaki üzere olur. Hatta bu o derece ileri noktada olur ki;

¹⁸ Bu hikâye için bkz. Ek 1, s. 203b.

¹⁹ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 32.

²⁰ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 203b.

²¹ Kınalızâde Ali Efendi, *a.y.*

²² Kınalızâde Ali Efendi, *a.y.* Bu konu Nâsirüddin Tûsî'nin eserinde de belirtilir (Öztürk, *a.g.e.*, s. 112).

Kınalızâde eserinde, mavi gözlü bir çocuğun Habeşli anneden süt emmesiyle siyah gözlü olacağını iddia eden filozofların olduğunu belirtir.²³

Süt döneminde çocuğun ahlaken ruh yapısı şekillenirken bir taraftan da terbiyesiyle alakadar olunmalıdır. Süt dönemi tamamlandığında bilhassa bu husus ön plana çıkmaktadır. Bu sırada çocuğa güzel ve hoş hareketler telkin edilmeli kötü hareketlerden uzaklaştırılmalıdır. Çocukların zihinleri saf olduklarından her yöne eğilimlidirler. Tam bu aşamada iyi ve kötü hareketlerin ayırımı çocuğa öğretilmelidir. Yanlış bir hareket yaptıklarında “hay sakın ayıptır, bir daha yapma” şeklinde telkinlerde bulunulmalıdır. Bu şekildeki telkinlerle yasak olan şeylerden sakınması onun kalbinde yer bulur.²⁴

Hayâ Duygusu ve Çevre

Çocuğa iyiyi telkin edip kötüden uzaklaştırma yönündeki davranışlar onun kalbindeki ilk kuvvet olan hayâ duygusunun gelişmesine de sebebiyet verir. Bir kişi için daha çocukluk devresinde hayâ gibi bir kuvvete sahip olması onun ilerideki asalet ve efendiliğinin göstergesi olacaktır. İşte bu yönde çocuğun terbiyesine yönelmeli ve huyunun güzelleşmesi için gayret gösterilmelidir. Bilhassa çocuğun iyi yaptığı şeylerden onu men etmemek ve aksine takdir etmek gerekir.²⁵

Çocuğun terbiyesi aşamasında en önemli faktörlerden birini de onun çevresi oluşturmaktadır. Bu aşamada çocuk akranlarıyla çok fazla bırakılmamalıdır. Zira çocuk iyi ve kötü huyları kendi akranından daha çabuk alır.²⁶ Bu çerçevede çocuğun yanında büyük ve faziletli olanları övmek kötülerini de yermek gerekir. Çocukluk çağlarında taklit alışkanlıkları fazlaca olduğundan çocuğun çevresine, oyun arkadaşlarına dikkat edilmeli, çocuğun oynamasına izin verilmeli ancak bu oyun içerisinde kötü davranışlar olmadığına dikkat edilmelidir. Ayrıca çocuk ilk kez kötü bir işe meylettğinde hemen kızmamalı, onun kötülüğü ima yoluyla kendisine hissettirilmelidir.²⁷

Dini Eğitim ve Nefis Terbiyesi

Kişiliğin oluşmasında din faktörü oldukça önemlidir. Bunun için çocuğa din eğitiminin ve terbiyesinin öğretilmesi ve bu yönde sünnet ve farzların bildirilmesi gereklidir. Bilhassa vacip ve farzların çocuk üzerinde uygulanmasında devamlılığın

²³ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 203b.

²⁴ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 204a.

²⁵ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, ss. 204a, 204b.

²⁶ Nâsiruddîn Tûsî'nin bu değerlendirmesine ilişkin bkz. Öztürk, *a.g.e.*, s. 112.

²⁷ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 204b.

sağlanmasına özen gösterilmelidir. Bu konuda Peygamber Efendimizin (s.a.v.) namazla ilgili meşhur hadisine uygun olarak çocukların namaz ve farz ibadetleri noktasına dikkat edilmelidir.²⁸

Çocukların temizliği de dikkat edilmesi gereken konulardan biridir. Ancak bu noktada gösterişe yönelik saçların taranıp seçkin elbiseler giydirilmesinin ve gerekli olmadıkça yüzük takılmasının uygun olmadığı çocuğa telkin edilmelidir. Bilhassa çocuklar arasında güzel yiyecekler ve süslü elbiseler hakir gösterilmeli, gerektiğinde sade elbiseler ve kuru ekmek ile yetinilmesi öğretilmelidir. Özellikle erkek çocuklar açısından süsün hanımlara mahsus olduğu; bir erkeğin süsünün onun hüneri, olgunluğu ve fazileti ile olacağı vurgulanmalıdır.²⁹

Öte yandan süslenmenin kadınlara, çok yemenin de hayvanlara mahsus olduğu işaret edilerek bunlara itibar etmenin hayvanat derecesinde olacağı belirtilmelidir. Bunun aksini söyleyenlerin ise dünyadan amaçlarının yemek ve içmek, giyinmek ve bağlanmak olduğu hatırlatılmalıdır. Çocuğa bu yöndeki nasihatler sürekli tekrar edilmelidir. Bilhassa bunların nefsi azdıracağı noktası göz önünde bulundurulduğunda henüz nefsin kemale ermediği çocuklarda yalan söylemekten hırsızlığa kadar çeşitli fiiliyatın meydana gelebileceği aşikârdır. Bu fiiliyatlar karşısında çocuğu men edip gerekli cezayı vermek icap eder. Yine bu aşamada nefsin azmasını önlemek için gerekirse çocuğun bir kuru ekmeğe bile alışmasını sağlamak gerekir.³⁰

Ahlâk ve Beden Terbiyesi

İyi bir bedene sahip olmak, her şeyden önce iyi beslenme ile alakalıdır. Bu yönünde çocuğa sabah kahvaltısını çok vermemek gerekir. Aksi halde vücudunda ağırlık ve tembellik oluşacağından gün boyu talim ve rahat hareket yapması engellenir. Beslenme hususunda çocuğa su, helva ve meyve çok verilmemesi, yemek yerken bilhassa meyve yerken su içirilmemesi ve sarhoş edici içeceklerden kaçınılması gerektiği belirtilmektedir. Hatta derslerini ve çalışmalarını tamamlamadan gıda verilmemesi üzerinde durulmaktadır. Vücudun dinç kalması ve bazı zorluklara alışması açısından çocuğu gece çok uyutmaktan, gündüz ise uyumaktan alkoymalı, yazın çok sıcaktan ötürü elini ayağını ovdurmak, kışın kalın kürkleri giydirip çok sıcak yerlerde oturtmaktan da sakındırılmalıdır. Ayrıca çocuğa kötü örnek olacak şeylerden uzak durulmalı ve yetişkinlerin bu yöndeki meclislerine girmekten onları sakındırılmalıdır. Bunlar çocuğun zihninde fesada sebebiyet vereceğinden, sonradan düzeltilmeleri de zor

²⁸ Kınalızâde Ali Efendi, a.y.

²⁹ Kınalızâde Ali Efendi, a.y.

³⁰ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 205a.

olur. Ancak yine de gizli işler yapmaya çocukları alıştırmamak açısından bazı işleri çocuklardan gizlemek gerekir.³¹

Öte yandan ilerleyen yaşlarda çocuğu yürümeye koşmaya alıştırmak gerekir. Bu aşamada çocuğa hareket, durmak, oturmak, konuşmak, yemek adabının öğretilmesi elzemdir. Çocuk yalan söylemekten ve gerek doğru gerekse yalan yere yemin etmekten sakındırılmalıdır. Yetişkin meclisinde az söz söylemelerine ve sordukları sorulara cevap verilmesine dikkat edilmelidir.³²

Öğretmen (Mürebbi) ve Terbiye

Çocuğun ilk terbiye aldığı yer ailesi iken bunu çevre ile irtibat içerisinde yürütüp bunlardan sonra terbiyesinde en önemli rolü öğretmen üstlenmektedir. Bu noktada Kınalızâde öğretmenin çeşitli vasıflarda olması gerektiğini belirtir. Öğretmen her şeyden önce akıllı, ahlaklı ve dindar olmalıdır. Büyüklerin edep ve terbiyesine vâkıf, öfke ve yumuşaklığında itidalli yani bir nevi tatlı sert olmalıdır.³³ Zira fazla gazap gösteren öğretmen karşısında talebe hem öğrenemez hem de eğitimden nefret eder. Yani öğretmen çocuğa hem kendini hem de dersini sevdirmelidir. Disiplin açısından gerekirse uyarmalı ve darp etmeli ama darbu az ve gayet uygun durumlarda gerçekleştirilmeli, gereksiz yere darp etmemelidir. Öğrenme noktasında çocuğa kolaylıklar sağlanmalıdır. Arkadaşlarına bilhassa yaşlarına ihsanda bulunması telkin edilmelidir. Bu yönde kibir ve gösterişlilikten men edip sadaka vermek istediğinde kendi eliyle verdirilmesi uygundur.³⁴

Dünya malını çocuğun gözünde küçük göstermek gerekir. Özellikle bu konuda çocuk, sadece altın ve gümüş sevgisinden değil bunların saklanmasıyla da nefret ettirilmelidir. Kınalızâde bu noktada İmam Gazali hazretlerinin “Allah’ım beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan koru”³⁵ ayetindeki putlardan maksadın altın ve gümüş olduğunu dile getirdiğini belirtmektedir. Eğitim noktasında bilhassa çocuğun anne-babaya, öğretmen ve büyük abisine karşı utanma duygusu ve saygı içerisinde olmasına dikkat edilmelidir. Bu hususta anne ve baba çocuğa mübalağa derecesinde aşırı bir muhabbet göstermemelidirler ki, çocuğun korku ve utanma duygusu ile saygısı körelmesin. Aksi halde eğitimi ve ilim öğrenmesi noksan olur. Bu noktada

³¹ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 205b.

³² Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 206a.

³³ Bilhassa Kınalızâde’nin bu noktada istifade ettiği Nâsruddin Tûsi’nin konuya yönelik tespitleri için bkz. Öztürk, *a.g.e.*, s. 113.

³⁴ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 206a.

³⁵ Kur’an, İbrahim, 35.

çocuk, öğretmeninden gördüğü zorluk karşısında sevgi ve muhabbeti belirli derecede anne ve babada bulmalıdır. İşte tam burada bilhassa babaya ait sevgi ve muhabbet göstergesi tabi bir surette olacağından bunun çocuğun terbiyesi açısından kısılması bir kusur olarak telakki edilmez.³⁶

Çocuk cinsel olgunluğa eriştikten sonra yakınlarına, mal ve mülküne sahip olmaktan, her türlü eşyayı kullanmaktan maksadın sağlam bir karakter ve manevi bir olgunlukla ahret mutluluğunu kazanmak olduğu kendisine öğretilmelidir.³⁷

Meslekî Eğitim

Çocuğun terbiye noktasındaki eğitiminde dikkat edilecek bir başka husus, onun hangi ilim ve fenne yatkın olduğunun tespit edilmesidir. Zira her insan doğuştan bir ilim ve fenne yatkındır. Bunda Allah'ın hikmeti vardır. Bu husus iyi bir şekilde değerlendirildikten sonra çocuk hangi ilim ve fenne uygunsu onunla iştigal ettirilmelidir. Bilhassa öğretmen, çocuğun bu yönünün tespitinde oldukça önemlidir. Çocuğun doğuştan uygun olduğu ilim ve fenle iştigal ettirilmesi, hem onun hem de dünya düzeninin uygunluğu açısından önemlidir. Herkes farklı yeteneklerde yaratıldığı için uğraş alanları da farklıdır. Aksi halde herkes aynı yetenekte yaratılmış olsa idi, dünya üzerinde bu derece meslek dalları oluşmaz, dünyanın düzeni bozulurdu. Bu yönde insan, yeteneği olduğu dalda çalışırsa az zamanda ve fazla gayret göstermeden neticeye ulaşır. Aksine yeteneği olmayan bir dalda aşırı uğraş vereceğinden çok zamanda az iş ortaya çıkarabilir.³⁸

Kınalızâde ayrıca çocuğun yatkın olduğu ilim ve fende yetişmesi üzerine de bazı tespitlerde bulunmaktadır. Bu yönde çocuk yatkın olduğu ilim ve fende oldukça teferruatlı yetiştirilmelidir. Kınalızâde buna ilişkin çeşitli örnekleri çalışmasında zikretmektedir. Verdiği örnekte eğer bir kimse kitabet ve inşa noktasında yetişmek istese önce hat tecvidini sonra söz üzerine kendisini yetiştirmesini ki bu safhada çeşitli risaleleri, faziletli hatip ve benzerleri ile seçkin hikâyeleri ezberlemeli akabinde belâgat yanında sarf-nahiv ve Arapça bilgisi ile vs lüzumlu olacak edebî, hesabî ve defter kaidesini bilmelidir.³⁹ Yoksa birkaç divani yazı tarzı ve defter yanında kâtip görmekle

³⁶ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 206b.

³⁷ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 207a. Nâsiruddîn Tûsî konuya aynı şekilde değinmektedir (Öztürk, *a.g.e.*, s. 113).

³⁸ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, ss. 207a, 207b. Meslekî eğitim noktasında Nâsiruddîn Tûsî de benzer görüşleri ileri sürer (Öztürk, *a.g.e.*, s. 113).

³⁹ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 207b.

kitabete ve inşa noktasında yetişilmez. Kınalızâde'nin burada vurguladığı husus; bir kişinin meslekte tebarüz etmesi yanında kendisini diğer alanlarda da yetiştirilmesi, daha doğrusu günümüz ifadesi ile kültürlü bir kişi konumuna gelmesi için alan dışındaki eğitiminde çok detaylı tatbikatlar yapmasına gerek olmadığıdır. Yani kişinin kendi mesleği dışındaki alanlarda yetişmesi için yeterli seviyede okumaların kâfi geleceği belirtilmektedir. Aslında bu yöndeki bir eğitim çalışmasını kişinin kendi yeteneği yönündeki faaliyetlerini geliştirecek yan dallar açısından da uygulayabileceği vurgulanmaktadır. Zira ömrün kısa ve ilmin geniş olduğu belirtilerek her şeyi detaylı öğrenmeye ömrün vefa etmeyeceği işaret edilmektedir.⁴⁰

Meslekî açıdan çocuğu bir sanatla uğraştırmaya kalkınca eğer yeteneği ve o sanat dalındaki alet edevatı kullanmaya eğilimi yoksa aşırı zorlamadan uygun olan bir sanat koluna yönlendirmek icap eder. Ancak bulunduğu sanat kolunda biraz zorlanmasını da makul görüp ona göre hareket etmek uygundur. Çocukla sanatla uğraşırken bizatihi ilgilenmek gerekir ki hem sağlığını muhafaza etmesi hem de yetişmesi tam yerinde olsun. Ayrıca uğraştığı sanat kolunda hem ürün vermesine yardım edilmeli hem de geçimini belli oranda da olsa desteklemeli ki uğraştığı sanat kolundaki isteği ve hevesi artsın. Bu şekilde elinin kazancından işesini kazanmağa da alışmış olur ve anne-babasından kalacak mirasa itibar etmez. Zira nice miras yoluyla zengin olanların malı zaman içerisinde heba olmuştur. Böylece çocuk, istikbali için çalışması gerektiğini de anlamış olur.⁴¹

Kınalızâde eğitimde çevrenin de önemini vurgulayarak bu yönde çeşitli örnekleri zikretmiştir. Mesela Mısır Çerkezlerinin çocuklarını Çerkezistan'da eğittikten sonra orduya aldıklarını belirtmesi, eğitimin hem çevre hem de bedenle yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.⁴² Bununla ilgili olarak Ahlâk-ı Alâî'de beden terbiyesi açısından Nuşirevan-ı Adil'in eğitimine yönelik üstadının ileride kendisini zor durumlar için nasıl yetiştirdiğine dair misaller zikredilmektedir.⁴³

Kız Çocuklarının Durumu

Kız çocuklarının terbiye noktasına da ayrıca değinen Kınalızâde onlara hayâ, iffet ve erkeklerden sakınma ile ev hususlarında fazlaca bilgi verilmesi gerektiğini belirtir. Hatta bunların bir kısmının sadece kız çocukları için değil erkek çocukları

⁴⁰ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 208a.

⁴¹ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, ss. 208a, 208b.

⁴² Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, ss. 208b, 209a.

⁴³ Bu misaller için bkz. Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, ss. 209a, 209b.

için de geçerli olduğunu ifade eder. Öte yandan yukarıda değinilen tüm terbiye noktalarının kızlar için de uygulanması gerektiğini vurgular. Kız çocuklarının okuma yazma noktasında ise farklı görüşlerin olduğunu belirtir. Bu hususta Nâsiruddîn Tûsî, kızların yazmaktan ve okumaktan men edilmeleri gerektiğini ifade eder.⁴⁴ Diğer ulemaya göre ise yazmaktan men edilmeli fakat okumaktan men edilmemeleri gerektiğini belirtir. Kınalızâde İslâmi çerçevede öğrenme noktasını “İlim öğrenmek kadın erkek her Müslüman’a farzdır”⁴⁵ hadisine dayandırarak erkekle kadın arasında bir fark bulunmadığını vurgular. Bilhassa kızlar için dinin lüzumlu yönlerini, sünnet hükümlerini ve kadınlara mahsus hallerin öğrenilmesi gerektiğini belirtir.⁴⁶

Yine bu noktada Hz. Aişe’yi de örnek göstererek birçok hadisin ravisinin kadın olduğunu söylemektedir. Bu misallere Merveziye’nin kızını da dâhil etmektedir.⁴⁷ Hatta Hanefî imamlarından Tuhfe sahibinin kızı hakkında verdiği örnek oldukça dikkat çekicidir. Tuhfe sahibinin kızı olan Fatuma o kadar bilgiliydi ki babasına sorulan fetvada onun cevabı bulunmazsa olmazdı. İmamın, kızı Fatuma’yı dönemin bir diğer önemli âlimi olan Kâşânî ile evlendirmesi sonucu fukahalar nezdinde fetvanın Tuhfe’nin sahibi, kızı Fatuma ve Kâşânî olmak üzere üç elden çıktığı kanaati oluşmuştur. Kınalızâde bu izahatlar ve örneklerle dönem içerisinde kız çocuklarının okuması ve yazmasına ilişkin hususun ne derece hayati olduğunu ortaya koymuştur.⁴⁸

Kınalızâde kız çocuklarının evlenmeleri ile ilgili de önemli bilgileri zikreder. Ona göre kız çocukları ergenlik çağına geldiği zaman onları bekletmeden uygun bir kişiyle evlendirmek gerekir. Uygun kişinin tespitinde İslâmi kaidelere göre hareket edilmelidir. Yani kız çocuğunun evlendirileceği kişinin dindarlığı, güzel ahlâkı, iyilik ve şanı hem görülmeli hem de araştırılmalıdır. Fizikî güzelliğe ve mal çokluğuna bakılmamalıdır. Şayet manevî şartlar yanında bunlar da varsa alıyyül ala olur. Damadın anne ve babası varsa kız çocuğu bunlara güzellikle muamele etmeli, kötü söz ve usandırıcı hareketlerden sakındırılmalıdır. Ayrıca zaruret olmadıkça taraflar bo-

⁴⁴ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 209b

⁴⁵ Bu hadis ve rivayet kaynakları için bkz. Canan, *a.g.e.*, s. 153.

⁴⁶ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, ss. 209b, 210a.

⁴⁷ Bahsi geçen kadın, Ahmed el-Merveziye’nin kızıdır. Kerime el-Merveziye veya Kerime bint el-Merveziye olarak da zikredilen bu kadın Mekke’de yaşamış ve orada vefat etmiştir (Hicrî 463/Miladî 1071). Kendisi bilhassa kadınların eğitimi noktasında olmak üzere çeşitli İslâmî konularda hadis rivayetinde bulunmuştur. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Eren, “Kadınların Hadis İlmine Katkıları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLIV/1 (2003), s. 94.

⁴⁸ Kınalızâde Ali Efendi, *a.g.e.*, s. 210a.

şanmaya meyletmemelidirler. Kınalızâde bu izahatıyla çocuk terbiyesi bahsini tamamlamakta ve herkese bu adabın lazım olacağını vurgulamaktadır.⁴⁹

SONUÇ

Görüldüğü üzere Kınalızâde çocuk terbiyesini üç safhada ele almakta ve bunlar içerisinde doğum öncesi terbiyede ana rahminde iken çocuğun asil bir kadının kanı ile beslenmesi gerektiğini belirtmektedir. Böylece asaletin manevi meziyetini işaret ederek verasetin etkisini kabul etmektedir. Beslenme noktasında gıdanın kişinin ahlâk ve maneviyatı üzerinde değişiklik yapacağı, anne sütü örneği ile işaret edilmekte ve çocuğun sütü ile beslendiği annenin ahlaki yapısını da aldığı üzerinde durulmaktadır. Böylece bu dönem ana rahmi dönemi kadar önemli hatta çocuğun ikinci doğum dönemidir. Tabii terbiye dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde istenmedik davranışlarda ebeveynin hiçbir rolü olmaz. Zira bu dönem tamamen kendiliğinden teşekkül eder.

Tabii terbiye döneminden sonra telkin dönemi olarak da belirtilen hakiki terbiye dönemi başlar. Bu dönemde çocuğa sürekli iyi ve güzel şeyler telkin edilerek olumlu davranış ve alışkanlıklar kazandırılır. Bunlar zamanla çocuğun zihninde yerleşir. Bu terbiye döneminde iyiler anlatılmalı, kötüler yerilmelidir. Ayrıca örnek ahlâk kahramanları da zikredilmelidir.

Kınalızâde tabii ve telkini terbiye döneminden sonra üçüncü olarak iradî terbiyeden bahseder. Bu dönemin en önemli etkeni mürebbiye olarak da bahsedilen öğretmendir. Öğretmen bir takım özelliklere sahip olmalı ve çocuğun tabiat ve yeteneğini, bunların seviyesini dikkate almalıdır. Ayrıca çocuğun temayülünü tespit noktasında feraset sahibi olmalıdır. Terbiye dönemleri içerisinde uzun bir safhayı oluşturan bu dönemde beden terbiyesinden de bahsedilmekte ve çocuğun gelecekte karşılaşacağı zorluklara karşı dayanıklı bir şekilde yetiştirilmesi vurgulanmaktadır. Burada çevrenin eğitim üzerindeki etkisine de dikkat çekilmektedir.

Öte yandan Kınalızâde ile Batı âlimleri arasında önemli bir yere sahip olan Aristoteles arasında çocuk terbiyesine ilişkin benzer ve farklı bazı yönlerin olduğu görülmektedir. Bilhassa bunlar çocukların eğitimi üzerindeki görüşlerde ortaya çıkmaktadır. Mesela terbiyeye doğum öncesinden başlanması, ilk olarak anne sütü ile beslenilmesi, ileriye dönük olarak zor işlere alıştırmaları, onların yanlarında her şeyin konuşulmaması ve yeteneklerinin ortaya çıkartılarak bu doğrultuda yetiştiril-

⁴⁹ Kınalızâde Ali Efendi, a.y.

meleri benzer hususları içermektedir. Ancak Aristoteles bu görevlerde sorumluluğu devlete verirken Kınalızâde sütanne ve mürebbiyenin etkili olacağını belirtmektedir. Ayrıca Aristoteles çocukların eğitiminden bahsederken hür çocukları ifade ederek toplumda bir sınıf ayrımına gittiği görülmektedir.⁵⁰ Kınalızâde de ise böyle bir durum asla söz konusu değildir.

Kınalızâde terbiye açısından cinsiyet farkına da dikkat çekerek kız çocuklarının terbiyesine ayrıca değinmektedir. Onların daha çok kadınlara mahsus hallerin ve ev idaresinin bilinmesinde bizzat eğitilmesi üzerinde durmaktadır. Hatta kız çocuklarının terbiyesi noktası Kınalızâde'nin ahlâk ilmine getirdiği yeniliği ortaya koymaktadır. Kınalızâde eserinde bilhassa çocuk terbiyesi hususunda Nâsiruddîn Tûsî'den büyük oranda istifade etmesine karşın bu bölümde kız çocuklarının terbiyesi ile ilgili olarak ondan ayrı görüşleri ifade eder. Eserinde kız çocuklarının okuma-yazması hususunda Tûsî'nin kız çocuklarını okuma ve yazmadan men etmek gerektiği yönündeki görüşünü belirtir ve buna kendisi karşı çıkar. Ayrıca yine bu bölümde bazı âlimlerin kız çocuklarını okutmak ancak yazmaktan men etmek gerektiği yönündeki görüşleri de ifade eder ve bunlara da karşı çıkar. İşte bu hususta kız çocuklarının hem okuma hem de yazmayı öğrenmesi gerektiği, ayrıca hayâ, iffet, erkeklerden sakınma ve ev idaresi hususlarında yetiştirilmelerini savunarak ahlâk ilmine bu açıdan bir yenilik getirmiş olur. Kınalızâde işte bu yönde Nâsiruddîn Tûsî ve diğer önemli âlimlerin aksine kız çocuklarının okuma ve yazma öğrenmesi gerektiğini İslâmi temele dayandırarak dile getirip kendisini çağımıza taşıyan bir düşünceye temel oluşturmuştur.

⁵⁰ Aristoteles'in bu yöndeki yaklaşımı için bkz. Öztürk, *a.g.e.*, s. 27.

KAYNAKLAR

- Aksoy, Hasan, “Kınalızâde Ali Efendi” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 25 (2002), ss. 416-417.
- Canan, İbrahim, *Hz. Peygamber’in (Sallallahu Aleyhi Ve Sellem) Sünnetinde Terbiye*, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2011.
- Eren, Mehmet, “Kadınların Hadis İlmine Katkıları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLIV/1 (2003), ss. 83-110.
- Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.
- Kahraman, Ahmet, “Ahlâk-ı Alâî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2 (1989), ss. 15-16.
- Kınalızâde, Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâî (Tıpkıbasım)*, Fahri Unan (takdim yazar), TTK Yayınları, Ankara 2011.
- Kocatepe, Kağan, *9 Ay 10 Gün Hafta Hafta Hamilelik*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2012.
- Koç, Mustafa (haz.), *Ahlâk-ı Alâî*, Klasik Yayınları, İstanbul 2007.
- Komisyon (haz.), “İlm-i Tedbîru’l-Menzil”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara 1992, ss. 923-952.
- Kur’an, İbrahim. 35.
- Oktay, Ayşe Sıdika, *Kınalızâde Ali Efendi ve Ahlâk-ı Alâî*, İz Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Öztürk, Hüseyin, *Kınalızâde Ali Çelebi’de Aile*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Ek 1: Ahlâk-ı Alâî'de Çocuk Terbiyesi İle İlgili Kısımın Transkripsiyonu (s. 203a-210b)

(203a) Beyân-ı Âdâb-ı Terbiyet-i Evlâd u Etfâl

Çün veled eğer puser ve eğer duhter vücûde gele Hakk Celle ve Alâya şükr u senâ eyleye ve ânı mahz-ı fazl ve mevhibe-i Hakk bile. Ve eğer duhter ise yâ fakîr-i kesîru'l-iyâl ise zinhâr bî-huzûr u müteberrim olmaya. Hakk Tebâreke ve Te'âlâ ânın rızkını takdir etmiştir. Mümkündür ki beğenmeyub teberrüm ettiği mevlûdun başında sa'âdet ve rızkında vüs'at konulmuş olub kudumu pederine mûcib-i ikbâl u irfâk ve sebep-i vüs'at-i emvâl u erzâk ola. Ve ehline duhter vilâdet ettin deyu izhâr-ı melâlet ve melâmet eylemeye. Zirâ ihtiyârûn (203b) hâlidir bî-ihtiyâr-ı lev m cehtiden nâşîdir. Ebu Hamza derler bir A'rabînin hatunu duhter vilâdet edicek müte'ellim olub ehlini muhâceret ve hibâ-i âherde sâkin olıcak hatunu bükâ idub bu beyti okudu ki (Beyt):

Mâ li-Ebi Hamzete lâ ye'tînâ

Ve innemâ ne'tî'l-lezî ûtînâ

A'râbî işidub rikkat idub ehline râzı olub sulh eyleyub haymesine geldi. Pes mevlûde ism-i hasen vaz' eyleyeler ki zemân esmâsına muvafık ide zîrâ ki nâm-ı nâmünâsibden müte'ellim olsa gerek. Ve nice kimesne ismini tagayyür idub kenduye gayri ism vaz' eyley. Ammâ yine tamâm metruk olmaz. Efâdıldan birisi evlâdına der idi ki ben size vilâdetinizden evvel vilâdetiniz zamânında vilâdetinizden sonra ihsân ider durur. Vülâddan evvel nice ihsân olur deseler der idi. Vilâdetinizden evvel sizi harâye-i nisâ ve aslât-ı havâtünden tahsil itdim. Kabâyil-i deniyye ve 'aşâyir-i hasîseden ihtirâz itdim ki müddet-i hayâtınızda mat'ûn-ı ta'n-i tâ'in ve meşmûli lev m-i lâyim-i lâ'in olmayasız. Ve hıyn-i vilâdetinizde esâmi-i hisâniyle tesmiye eyledim ki tûl-i hayâtınızda kubh isminiz ile müte'ellim olmayasız. Vilâdetinizden sonra envâ'-ı te'dîb ü terbiyet ve tehzîb ü takviyet eyledim ki mümtâz-ı akrân oldunuz. Ve câhil-i gabi kalub zemân-ı hayâtınızda memâtınıza tâlip olmadınız. Ba'dehu eyu dâye kılma ki sahîhu'l-cism kâmilü'l- kavî emrâz u eskâmdan beri ve 'aklı sahîh ve hulki selîm ola. Ve hukemâ demişler ki er-rızâ' u vülâde sâniyeten ve dâyenin ahlâk u 'âdâtu sûtü gıdâ-yı mevlûd olmağıyla sirâyet idub mevlûd ânın ahlâkı ile tahallük ider. Hukemâ derler ki bir mevlûd kebûd-çeşm olsa dâye-i Habeşiyeye (204a) irzâ' ile siyâh-çeşm olur. Pes murzı'a suret-i zâhîrde bu mertebe tagayyür ifade edicek sıfât-ı bâtında dahi tagayyür virmesi mukarrerdir. Çün rızâ' tamâm ola terbiyete meşgul olub 'ale't-tedric ef'âl-i hasene ve ahlâk-ı râziyye telkin edub mesâvî-i ef'alden men' idub âr u 'ayb olacak ef'âle ikdâm ettikçe hay sakın 'aybdır bir dâhî bunu eyleme deyub tefrî' u ta'nîf ideler. Etfâlin levh-i idrâkleri sâde olmağıla her

canibe kâbildir. Eđerçe ekseriya rezâyil-i ef'âl muktezâ-yı tab' u behîmi olmağla âna mâyildir. Lâkin zecr u men' ve tenbih u tevbih olıcak levh sâde olmağla imtinâ' u ihtirâz dahi kalbinde temekkün eder. Nitekim demişlerdir (Beyt)

Etânî hevâhâ kable en a' rife'l-hevâ
Fe-sâdefe kalbî hâliyen fe-temekkenâ

Ve ekser-i ekâbir-zâdelerde sefeh ve killet-i 'akl u ma'âş şâyi' u fâştur. Hattâ ba'zı ehl-i hezl anları es-sefih çebebi deyu ta'rîf eylemiştir. Hemânâ zemân-ı sabide katı i'zaz u ri'âyet sebebi ile dâyeleri ve mürebbîleri asla bir fi'lden zecr u tevbih etmeyub her ne derse âferin deyub her ne işlerse tahsîn ettikleri ecildendir. Ve hukemâ derler ki terbiyet-i etfâlde fi'l-i tabi'ate iktidâ etmek gerek ya'ni her kuvvet etfâlde evvel hâdis olur kevvat-i hayâdır. Eğer sabîde hayâ gâlib olub ekser-i evkât âdem beyninde başın aşğa idub vikâhat ya'ni bî-edeblik itmezse necabetine ve hâsil olacağına delildir. Pes te'dîbine ikdâm ve tehzîbine ihtimâm etmek gerek. Ve evvel-i te'dîb oldur ki rezâyil ile mevsûf (204b) azdâd muhâletasından men' oluna. Ve sefeh u fuhş ile mevsûm ve lu'b u lehve katı meşgûl sibyan ve gilmânıyla mücâleset ü musâhabet ettirilmeye ki henüz sâde olmağıyla anların ahlâk u etvânıyla tahallük eylemeye ki tabi'at sâriktir. Husûsen ki zemân-ı sabâ ve mevsim-i sığarda ola. Pes âdâb-ı dîn ve sünen-i şerâyi' -i mürselîn ta'lim u telkîn ideler. Ve farz u sünnet ve hill ü hürmet bâb bâb selim ve tefhîm ideler. Ve ferâyiz u vâcibâta muvâzabet ve müdâvemet ettireler. Nitekim hadîs-i şerifte vârid olmuştur ki: Etfâlinizi yedi yaşına vardukta nemâz kılmak emr edin. On yaşına varınca kılmazlar ise darb idin ve tekâsül ve tehâvünü huy etmekten gâyet sakınalar. Ve dâyimâ beyninde ahyâr ve sulehâyı medh ve eşrâr ü eşkıyâyı zemm ü kadh ideler ki şürûrdan hârib ve hayrâta râğib ola. Eğer bir kabîha ikdam eder ise evvelâ serzeniş-i sarîh mezemmetle tahvîf ide ânı sehve haml ideler. Ya işitilmemiş anladub âher sabî misl idub ol bu fi'li etmiş şu makule 'ikâb olmuş diyeler. Ve'l-hâsil icâb etmeyince kenduye sen şöyle etmişsin demeyeler ki ma'lûm oldu bana külli 'ikâb olmaduğ deyu mu'âvedâye ikdâm etmeye. Ve saçların tarayub âşikâre koyub ve kenduyi melâbis-i fâhire ile tezyin eylemeyeler. Ve hâcet olmayınca hâtem takmayalar. Ve dâyimâ beyninde me'kel-i hasene ve melâbis-i müzeyyene tahkîr ideler. Ve zihninde mukarrer ideler ki zîb u ziyet hâatunlara münâsibdir. Erlerin ziyet huly-i hulel ile değildir. Belki hüner ü kemâl ve fazl ü efdâl iledir. (Nazm)

Zen ne'î merdî kün u dest-i kerem bigşâ ki zer
(205a) Merd-râ behr-i kerem berâ-yı zî-verest

Ve hâatırında merkûz eyleye ki müzeyyen hilyeler ve mülevven câmeler 'avretlere lâyıkur. Ve ekl ü şürbi matma'-ı nazar ve mürtekâ-yı himmet etmek gâv u

har-ı ‘alef-hor ‘âdetidir. (Mısrâ‘) Kande ise gâv u venek himmeti mer‘âdadır; bu mertebede kalmak hayvanât-ı hasîseye berâber olmaktır. (Beyt)

Be-âb u sebze kanâ‘at mekân zî bâğ-ı cihân
Ki in kadar ‘alef-i gâv har tuvâned bûd

Bu makule ebyâtu ta‘lîm ideler ve bunun gibi nesâyihî tekrâr ideler ki tûl-i zemân ile hâtırında kala ve makbûl-i tab‘î ola. Bunun ziddin söyleyen kimesnelere hassâ ki akrân u emsâli ki cihandan murad yemek ve içmek ve giymek ve bağlanmaktır derler. Men‘ u tahzîr idub ihtilât ettirmeyeler. Ve etfâlden ibtidâ-yı neşv ü nemâda ef‘âl-i kabîha sâdır olsa gerek. Zirâ nefis-i emmâre mevcûd u hâsıl ve ‘akl ki mâni‘ ü ‘ikâl-i kabâyihî. Henüz gayr-i kâmidir. Ba‘zı etfâlden kizb u nemîmet ba‘zıdan sirka ve hıyânet sâdır ve bunun emsâli künd ü mekr ve zarar u nefis ü gayr çok vâki‘ olur. Ammâ hemân men‘ u zecr ve mütehammil olduğu miktar te‘dîb ve siyâset etmek gerek. Ve zemân-ı sabide dâyimâ nefâyis-i et‘ime ve lezâyiz-i eşribe virmeyub gâh gâh nân-ı huşg ile iktifâ etmek gerek ki ne zemânla etvâr-ı zemân ve esfâr-ı zemîn etmekte ol makule ihtiyâc oldukta ânınla dahi iktifâ etmeğe kâdir ola. Nitekim ba‘zı Rum şâh-zâdelerinin ceng-i birâderden hezîmet vâki‘ olub kilâr ve hazinesinden dûr ve nefer-i ma‘dûdiyle gürîzân oldukta bî-gıdalıktan ‘âciz olcuk nân-ı rû-tünk ki yufka dedikleridir bir rûstâyiden (205b) almışlar. Şâhzâde mu‘tâd olmamağın tenâvüle kâdir olmayub cehd-i ‘azîm ile bir rûstâyî dahi bulub enbânında bir miktar külçe-i rûstâyî bulub getürub bir miktarın te‘addî edub bâkısın gulâmına hıfz etmek emr etmiş. Pes ifrâd-ı nâz-perverlik selâtın ve ümerâya münâsib değildir. Bu kande kaldı ki evsât-ı nâs eyleye. Ve etfâle sabah gıdasın çok virmeyeler ki zihnine belâdet ve tab‘ma kesel verub ta‘allümden mâni‘ olmaya. Ve âb ve helvâ ve meyve ve serî‘u’l-istihâle nesnelere çok vermeyeler ve ta‘âm yerken husûsen meyve yerken su içirmeyeler. Ve müsikirattan eğerçi her kimesneye ictinâb vâcibdir. Ammâ etfâle ictinâb be-gâyet lâzımdır. Zirâ mizâcları hârr u ratabdır gayet muzırdır ve anları gazab u tehevür ve hiffet ü vekâhat u fesâda bâ‘is olur. Ve melekât-ı rediyye vüs‘atlerinde müstahkem olub izâlesi ‘asîr olur. Ve ol tâyifenin mecâlisine dahi iletmeyeler ve onların hikâyât u eş‘âr-ı müfessika ve müfessekaların istimâ‘ ettirmiyeler. Eğerçi ba‘zı kimesnelere eş‘âr-ı zarîfe tabî‘at-ı etfâle rikkat u zekâve eder derler. Ammâ sahîh değildir. Zararı fâyidesinden artıktır. Ve vazife-i ders u ta‘allümün temâm etmeyince gıdasın vermeyeler. Ve ba‘zı umuru ihfâ etmeğe mu‘tâd etmeyeler ki ihfâ etmeğe mu‘tâd olub kabâyihî ikdâm eylemeye. Ve gıce çok uyumaktan ve gündüz mutlaka uyutmaktan men‘ edeler. Ve esbâb-ı tena‘umdan yazın serdâbelere gitmek ve bütün mirvahalara saldırmak ve elin ayağın ovdurmak gibi ve kışın kalın kürkleri ve gâyet sıcak yerde oturmak gibi men‘ edeler. (206a) Ve piyâde yürümeğe ve süvâr olmağa riyâzet ettireler. Ve hareket ve sükûn ve durmak

ve oturmak ve söz söylemek ve ta‘âm yemek bu cümle âdâbın ta‘lîm eyleyeler. Nitekim ‘an-karîb beyân olursa gerek. Ve kizb söylemekten ve yemin etmekten eğer sâdik eğer kâzib men‘ eyleyeler. Ve mecâlis-i ricâlde sözü az söyleyub sordukları nesneye cevâb vermeğe iktisâr ettireler. Ve mu‘allim sâlih u dindâr ve ‘âkıl u perhîz-kâr-ı selîmu’l-hulk sahîhu’l-‘akl kimesne ola. Ve ahlâk-ı hasene ve âdâb-ı mülûk ve ekâbire vâkîf ve gazab ve hilmde mu‘tedil ola. Gâyet halîm olmaya ki te‘dîb ve tehzîbden ‘âciz olur. Nitekim ki Şeyh Sa‘di Rahmetullahi Te‘âlâ ider (Beyt):

Üstâd ve mu‘allem çû bûd bî-âzâr
Harseg bâzend küdekân der-bâzâr

Gâyet gazûb ve mütehevvir dahi olmaya ki beyhûde gazabdan tıfl melûl ve ta‘allüm-i ‘ilm u edebden nefûr olmaya. Ve mektebde ta‘lîm etmeyeler. Ammâ hulk ve edebî müstahsen olan merdûm-zâdeleriyle bile hem ders ve ta‘lîm ki anlardan kesb-i kemâl ve hulk-i hasen itmek ihtimâli ola mücevvesdir. Ammâ bu zemânda kalîlü’l-vücuddur. Ve mu‘allim darbla te‘dîb ettikte feryâd u şenâ‘at etmekten men‘ edub bu fi‘l-i zu‘âfâdur diyeler. Ve mu‘allim dahi ol darbı az ide ammâ gayet mü‘ellim ide ki mu‘âvedet itmekten muhteriz ola. Ve mu‘allim dahi bî-mûcib darb eylemeye. Ve tıflı sehâvete mu‘tâd ideler. Ve akrânına ihsân u birr etmek telkîn edeler. Ve anlara tekebbür ü tecebbür ve istihzâ vü izdirâ etmekten küllî men‘ edeler. Ve sadaka itmek istese anın eline virub sadaka (206b) ettireler ki mu‘tâd-ı bezl ola. Ve mâl-i dünyâyı gözüne hakir göstereler. Ve sîm ü zere muhabbetten ve saklamasından tenfîr edeler ki muhabbet-i sîm u zer hayyât u ‘ukkârîden bedterdir. İmam Gazalî Rahmetullahi Te‘âlâ “ve‘cnubnî ve beniyye en na‘bude’l-esnâm” âyet-i kerimesinin tefsirinde esnâmdan murâd sîm u zerdîr. Ve beni ve evlâdımı sîm u zer mahabbet u ta‘allükundan ki ma‘nâda ibadettir hıfz eyleye dimek işârettir der. Ve her gün bir mikdar ‘utlet zemânında lû‘b ü bâziye ruhsat vereler. Ammâ fuşş u kabâyihe müstemil bazî olmaya. Ve peder ve mader ve mu‘allim ve ulu birâder her birine nazar-ı ta‘zîm ü iclâl ve anlarda hayâ ve haşyet üzre olmağı âdet ettireler. Ve peder ve maderin mahabbet-i müfritaları dahi olursa mehmâ emken i‘lâm etmeyeler. Zîrâ tıfl ânâ muttali‘olıcak havf u haşyeti kalmayub ta‘lîm-i ‘ilm ve âdabda noksân üzre olur. Ol sebepten cevri u cefâ-yı üstâd mihr ü mahabbet-i âbâ ve ümmehâtan tercîh olunur. Nitekim Şeyh Sa‘di demiştir ki (Nazm)

Pâdişâhî puser be-mekteb dâd
Levh-i sîmîneş ber-kenâr nihâd
Ber-ser-i levh-i û nevişte be-zer
Cevr-i üstâd bih ki mihr-i peder

Ammâ ba'zı âbâ ki akl-ı selîm ve nazar-ı dûrbîn sahibi olur. Mihr-i tabi'îsi dahi olursa izhâr etmeyub te'dîb u tehzîb etmekte taksîr eylemez. Ve bu makûle pederdir ki zahr-ı Faryâbî rûzgârdan şikâyet ve killet-i terbiyet-i ehl-i hüneri hikâyet ettüğü kasîdesinde zikr edub der ki (Nazm)

Me-râ zi-dest-i hünerhâ-yı hûşten feryâd
Ki her yekî be-diğêr güne dârdem nâ-şâd
Temettu'î ki men ez-fazl der-cihân dîdem
Hemân cefâ-yı peder bûd u silî-i üstâd

(207a) Ve çün mertebe-i tufûliyyetten terakkî edub ağrâz ve metâlib-i ricâle vâkîf ve lehv ü lû'bden a'lâ dahi matlab ve merâm var idüğüne 'ârif olıcak âna tefhim edeler ki hayl ü haşem ve zıyâ' u 'abîd ve mâl u menâl ve esbâb u fûrûş isti'mâlından garaz tashîh-i mizâc ve harr u berd ve cû' u 'atş alâmından berî olub mizâc-ı selîm ve kuvvâ-yı sahîha ile kesb-i kemâlât-ı ma'neviyye ve isti'dâd-ı te'ehhüb-i dâru'l-bekâ tahsil edub civâr-ı kurb-i 'azîz-i muktedirde sa'âdet-i hakîkiyyeye fâyiz ve murâdât-ı câvidâniyi câyiz olmaktır. Ve illâ mücerred tena'um-ı hâb u hor ve tereffüh-i me'kel ve meşârib ve menâkih-i hayvanât-ı 'acm ve behâyim-i hâyimeye dahi müyesserdîr tâki himmeti 'âlî ve maksad-ı nazarı mahall-i sâmi olub andan sonra iştigâl-i 'ulûm ve tahsîl-i fûnûna düşürelêr. Ve tahsîl-i 'ulûmda nice tertîb ve tedric gerek kitâb-ı evvelde mezkûr olmuştu. Ânın üzerine 'amel ve iştigâl oluna tâ ki mûntehâ-yı 'ilm-i 'ulûm ki a'lâ-yı ilâhîdir. Âna vâsıl olub âbâ ve ümmehâtan taklîd ile mütelekkin olan 'akâyidi burhân u delîl vesâtatıyla mütelakkın ola. Ve evveli oldur ki tabi'at ve isti'dâdını teferrüs edub ne fenne tabi'î mülâyim ve isti'dâdı münâsib ise âna iştigâl edeler. Zîra her kimesne mebd'eî fitraunda bir fenne müste'idd ve bir snâ'ata müteheyîdir. Ve bu kazıyyede Hakk Cell u 'Alânın sırr-ı hafî ve hikmet-i gâmizası vardır. Ve ol husûl-i nizâm-ı 'âlem ve kıvâm-ı benî-âdemdir. Zîra sâbika dedik ki cümle snâ'ata ihtiyâc vardır ve bekâ-yı mukarrer anlarsız olmaz. Pes eğer cümle bir isti'dâd üzerine mecbûl ve herkes bir himmet üzre meftûr ve mec'ûl olsa snâ'at-ı mühimme ve 'ulûm u fûnûn-ı mütenevvi'a (207b) zâyî' olurdu. Ve her kimesne eşref-i sanâyi'a meşgûl ve evsât u edânî sanâyi' tahsîl dâyiresinden ma'zûl olub nizâm-ı 'âlem bâtl ve kâr-hâne-i ma'âş hâlî ve 'âtl olurdu. Pes hikmet-i ilâhî iktizâ eyledi ki her tabi'at bir fenne münâsib ve her isti'dâd bir san'ata mülâyim ola. Zâlike Takdîru'l-'Azîzi'l-'Alîm. Ve insan müste'idd olduğı snâ'ata iştigâl edicek zemân-ı yesîr ve sa'y-i gayr-ı kesîr ile tahsîl eder. Ammâ gayr-i isti'dâdına tâlib olıcak zemânını tazyî' ve üstâdını tasdî' edub bi'l-âhir ya hâsıl olmayub yahud zemân-ı kesîrde şey'-i yesîr hâsıl olmak lâzım olur. (Hikâyet)

Halîl ibn Ahmed ‘ilm-i ‘arûzu kuvvet-i karîhasıyla istihrâc ettikten sonra talebe-i ‘ilme ta‘lîm ederdi. Bir kimesne bu fenne gâyetle harîs olup nice zemân şedîd ve cehd-i cehîd edub hiç nesneye fâyiz olmayub Halîl ta‘lîm u tefhîminde âciz kaldı. Âhir Halîl eyitti bu beyti taktî‘ ile (Beyt)

Îzâ lem testatî‘ şey‘en fe-da‘hu
Ve câvizhu ilâ mâ testatî‘u

İşâret-i Halîli fehm eyleyub min ba‘d tereddüd-i Halîl-i fâzıl ve tasdî‘ ve taziyê‘-i bî-tâyil etmekten ferâgat eyledi. Halîl eydur bu mertebe belâdet-i tab‘î ile bu işâreti fehm ü te‘eddüb ettiğine tamâm ta‘accub eyledim. Ve çün bir fenne yâ bir snâ‘ate iştigâl etireler gerektir ol fenn ve snâ‘atin me‘âric ve merâtib ve etrâf ve cevânibini tahsîl ve tekmîl ettireler. Fî’l-cümle bir miktârını tahsîl edub ferâgat eylemeye. Meselâ kitâbet ve inşâ‘ ilmini murâd eylese evvelâ tecvîd-i hat sâniyen tehzîb-i nutk ve berâ‘at-i kelâm ve hıfz-ı resâyil ve hutab-ı fuzalâ ve emsâl ve eş‘âr-ı bülegâ ve muhâdarât ve hikâyât-ı zurefâ ve nahv ü sarf ve lügat-ı ‘Arap vesâyir levâzım-i ‘ilm ü edeb belki hisâb (208a) ve kavâ‘id-i defter cümlesini tahsîl ve tekmîl eyleye ki fende ser-efrâz ve akrân u emsâl katında mümtâz ola. Ve illâ mücerred dîvânice hatt ve birkaç fikra ve mektub ve sermâye-i galat görmekle âdemî münşi ve kâtib ve lâyük-menâsıb ve merâtib olamaz. Belki evvel makûle kâtib olur ki hakkında demişlerdir. (Kıt‘a)

Fe-de‘ ‘anke’l-kitâbete leşte minhüm
Ve lev sevvedte vecheke bi’l-midâdi
Ve dîvânü’l-harâci bi-hazfî cîm
Ve dîvân-ı zıyâ‘i bi-fethî’ d-dâd

Ammâ bu dedüğümüz şol ‘ilm ü fenndedir ki matlûb-ı hakîki ve maksûd bi’z-zât ola. Meselâ bir kimesne re‘îsü’l-küttâb ferzendî olup kendu dahî mansıb-ı pedere vâsıl ve ol snâ‘ati hâsıl etmek istese dediğimiz etmek lâzımdır. Ammâ bir kişi fenn-i mühimmden gayrı ba‘zı fûnûnu dahî bi’l-küllîye hâlî olmamağ için tahsîl etmek istese ise ifrât ile teveggul edub cemî‘-i cevânib ve levâzımını tahsîl lâzım değildir. Meselâ fakîh fi’l-cümle ‘ilm-i mikattan nesne görmek istese heyetten Şerh-i Ca‘minî ve mikattan ba‘zı resâyil-i mu‘tebere görse kâfidir. Lâzım değildir ki muhitti kitâbîn tahsîl ve Oklidis ve mütevassîtât makâlâtın tekmîl ede. Zira ‘ömr kalîl ve ‘ilm kesîrdir. Zemâne hod mevânî‘ ve ‘alâyık ile mâlâ maldır. Pes cemî‘-i ‘ulûmu yâ ekserini ‘alâ vecihî’l-kemâl tahsîl etmek muhâldir. Hemân ehemm ile iktifâ etmek gerek. (Mısrâ‘) İlmi ki nâ girîz tûpa şedîdân-ı girây. Nitekim demişlerdir. (Kıt‘a)

Leyse yahvi'l- 'ilme küllen vâhiden
 Lâ ve lev mâ resehe elfe seneh
 İnneme'l- 'ilmu ba 'îdun gavruhu
 Fe-huzû min külli şey'in ahseneh

Ve sabî bir sînâ'ate iştigâl ettürücek yâ 'adem-i isti'dâd yâ nâ müsâ'ade-i âlât sebebiyle tahsîli müte'assir ve müte'azzir olsa âher sînâ'ate meggûl edeler. Elbette ol (208b) sînâ'ati teklîf etmeyeler. Zîra fûnûn-ı sînâ'atte kesret ve fûshat çoktur. Ammâ evvelki sînâ'atten ye's-i külli olmayınca etmeyeler. Zîra bir sînâ'atten cüz'î ta'assür ve su'ûbet izhâr etikte ferâgat ettirmek 'âlâmet-i izdrâb-ı re'y u 'aceledir ve bu hâliye olanlar değmede kemâlâttan behremend ve sanâyi'den ber-cevâzdâr olmaz. Müte'allim ve tâlib-i kemâlde sabr u sebât gerek. (Beyt)

Ez-sebât hodem in nükte hoş âmed ki be-cevr
 Der-ser-i kûy-i tû ez-pây-i taleb ne-nişestem

Ve her sînâ'atin iştigâlinde âna münâsib riyâzet ettireler ki tahrik-i harâret-i garîziyye edub meded-i hıfz-ı sıhhat ve def'-i kesel ü betâlet eyleye. Çün sînâyi'den bir sînâ'ati ta'lîm ede ândan ta'ayyüş ve iktisâb-ı mal ettireler ki eseri hâsıl ve halâvet-i husûl-i netîce mezâkına vâsıl olıcak rağbet ve neşâtı artub ol sînâ'ati nihâyetine yetiştirmeğe sa'y eyleye. Ve hem kesb-i yemînden ta'ayyüş etmeğe mu'tât ola ki şîme-i ebrâr ve haslet-i ahrârdır. Ve âbâ vü ümmehâttan intikal edecek mal-ı mîrâsa i'timâd etmeyeler. Zîra ekser-i ağniyâ-zâdeler mâl-ı mîrâsa i'timâd ve ve ittikâ edub ta'allüm-i sînâ'atten ebâ ederler. Tagallüb-i rüzgâr ve tagallüb-i havâdis leyl ü nehâr ile ol mâl u 'akâr-ı 'arsa telef ü bevâr olub bî-nevâ kalmışlar. Ve çün gulâm istiklâlâle iktisâba kâdir ola. Evveli budur ki müte'ehhil edub ve rahl u esbâbını ayuralar. Ve 'âdet-i mülûk-i Fûrs bu idi ki oğulların hadem u haşem terbiyet etmeyub sikât-ı ümerâdan birisine verub bir tarafa gönderub terbiyet ettürirler idi ki huşûnet-i 'ayş ve denâ'et-i me'kel ve melâbisle kâni' olub ziyâde tena'um ve tecemmül ve refâhiyyet-i 'ayşe mu'tâd olmaya. Nitekim Yezdecird-i Esîm (209a) oğlu Behrâm Kürdî Emîr-i 'Arab Münzir bin Nu'mana teslim edub ol dahi âni Hîre şehrine götürub ânda terbiyet edub Havernak Kasrını ânınçun bünyâd eyledi ki henüz bâkîdir. Pes âdâb-ı lügât-ı 'Arab ve ta'lîm-i fûrûsiyye ve âdâb eyledi. Ol sebebden Behramın 'Arabî şî'irleri vardır. Ve evvel şî'r-i Fârisi diyen Behramdır ba'zı 'ulemâ kavlinde. Zîra 'Arabî şî'irden intikâl eyledi. Ve İslâm'da dahi Büveyh ki mülûk-i Deylemdir ve ba'zı Âl-i Selçuk bu tarîka zâhib olurlar idi. Ve ümerâ-yı Çerkes dahi diyâr-ı Mısıryede devletleri muntazam iken bu üslûba sâlik olub evlâdlarını diyâr-ı Çerkese gönderub ânda terbiyet edub getururler idi ve ânda terbiyet olan fûrûsiyyet ve şecâ'atte kâmil olub katlarında mu'teber olub tabakât-ı ecnâda dâhil edub terbiyet ve terakkî ile

merâtüb-i ‘aliyyeye vâsil ederleridi. Ammâ Mısır’da müterebbî olanlar şecâ‘at ve fûrûsiyyete kâbil olmayub belki gâliba tahannüs üzerine olub kem-nâm ve câhil kalurdi. Ve zemân-ı sayyâde ba‘zı âlâme mu‘tâd ve murtâz olmak nâfi‘dir. (Hikâyet)

Nuşîrevân-ı ‘Âdil’in mu‘allimi her zemân darb-ı bî-sebebe idub ve eline kar ve buz verub elinde tut deyu emr ederdi. Serîr-i kistrâ âna intikâl edecek mu‘allim tevârî ve firâr eyledi. Ba‘dehu Nuşin-revân üstâdına ri‘âyetim mukarrerdir emân üzerine gelsun deyucek zuhûr eyledi. Melik ri‘âyet ve nüvâziş-i şahâne ettikten sonra darb-ı bî-cürmün vechi ne idi deyu su‘âl etti. Mu‘allim eytti ânınçûn ederdim ki bî-günâh ve mazlûm rencide olanların te‘ellüm ü inkisârı ve zâlimine hikd u kinesi ne mertebede olduğu ma‘lûmun olub kistrâ tahtına geçduğun (209b) vakt bî-günâhı rencide etmekten ihtirâz edesin. Eytti ya elimi niçun karda ve buzda durmak emr ederdin. Dedi ki ‘an-karîb bunun dahi vechi zâhir olur. Ba‘de zemân melik ba‘zı hademi ile bir muharebeye mübâşir oldukta vakt-i sabah mülâkât müyesser olub eshâbî kemanlarına zih etmeğe kâdir olmayub inhizâma karîb olıcak melik i‘tîyâd-ı mezbûr sebebi ile cümlelerin kemanlarını zih ile eyleyub düşmene zafer bulıcak isâbet-i re‘y-i üstâd-ı dür-endiş zâhir olub hil‘at u ni‘met-i bî-kıyâs verdi. Ve ol kimesne ki dedigüz hılâfi üzere ma‘âş etmiş ola. Ba‘dehu âni ıslah ve ol ahlâkı izâle ‘asîr olur. Husûsen ki şebâb gidub şeyb gelmiş ola. Nitekim demişlerdir. (Nazm)

Ve’ş-şeyhu lâ yetrükü ahlâkahu
Hattâ yuvârî fi serâ emsihi

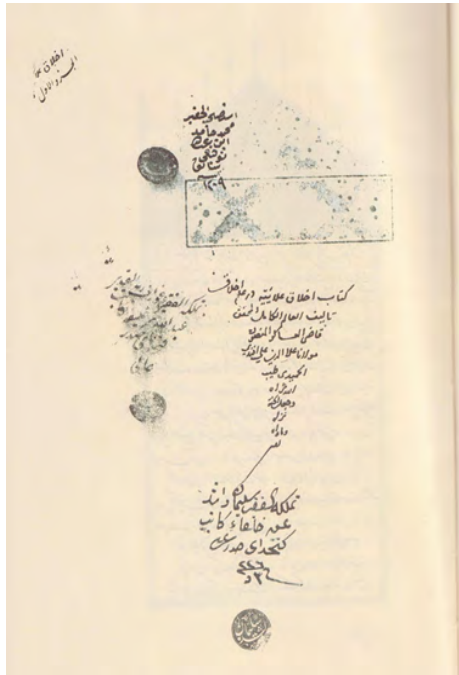
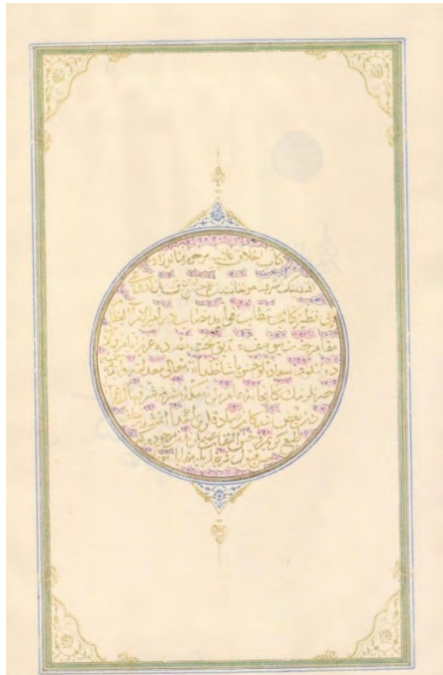
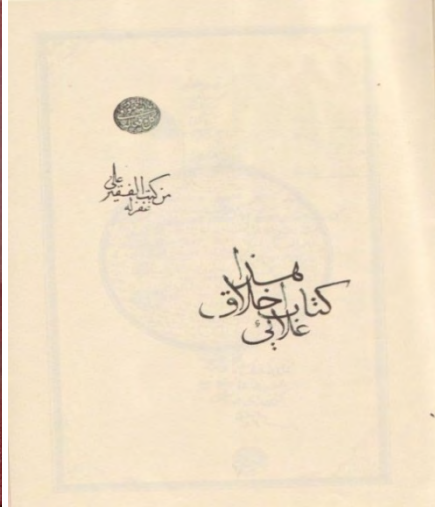
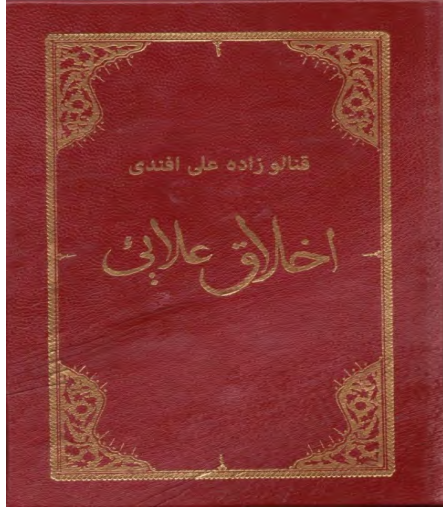
Sokrât-ı hakîm tâze cüvânlar ta‘lîm ederleridi. Hattâ ba‘zı a‘dâsı âni ‘amel-i Kavm-i Lût nisbet eylediler. Ve hâşâ ‘an-zâlik su‘âl edenlere der idi ki şâh-ı terî rast etmek kâbilidir ammâ huşk olduktan sonra âni müstakîm etmek müşkildir. (Beyt)

Çûb-i ter-râ çunân ki hâhî piç
Neşuved huşk cüz be-âteş rast

Bu mezkûrât terbiyet-i puser içundur. Ammâ duhter terbiyetini dahi buna kıyâs edub münâsib olan hısâl u âdâbı ta‘lîm edeler. Ammâ ânlar hakkında mülâzemet-i hayâ ve ‘iffet ve ricâlden taharrüz ve tasavvun ve mülâzemet-i hicâb ve günc-i hâne bâbında mübâlağa edeler. Ve bi’l-cümle sâbikâta zikrettuğumuz âdâbı telkîn ve ta‘lîm edeler ve ‘amel ettireler. Ve Hâce Nâsır eydür okumaktan yazmaktan men‘ edeler. Lâkin sâyir ‘ulemâ kelâmında olan oldur ki yazmaktan men‘ edeler velâkin okumaktan (210a) men‘ edeler velâkin okumaktan men‘ olunmaya. Belki kadr-i vâcibât-ı dîn ü sünen ve ahkâm-ı şer‘ husûsen nisâyâ muhtass ahkâm-ı hayz ve nifâs gibi ta‘lîm olunmak lâzımdır. “Talebu’l-‘ilm farîzatün ‘alâ külli Müslim ve müslimetin” ve ‘Âyişe-i Sıddîka’nın radyellahu ‘anhâ ‘ilmi nice ahkâm-ı şer‘ ânların

rivâyetlerinden ma'lûm olduğu mukarrerdir. Ve ümmet-i Muhammed'den nisâ-i 'alimât husûsen muhaddislerden çoktur. Kerime-i Merveziye ve Şehd-i Kâtibe gibi. Ve eyimme-i Hanefiyeden sâhib-i Tuhfe'nin Fâtuma nâm duhteri var idi. Ol kadar 'âlîme ve fâkihe idi ki babasına gelen fetvâda ânın dahi cevabı olmayınca olmaz idi. Çün Kâşânî-i sâhibu'l-Bedâyi' gelub Bedâyi' kitabını Tuhfe'ye şerh olmak üzerine te'lif eyledi. İmâm-ı sâhib-i Tuhfe duhteri Fâtuma Kâşânî'ye tezvic eyledi. Fukahâ derler idi ki "şeraha Tuhfetehu fe-ehaza ibnetehu". Ba'dehu her fetvâ üç cevâb ile çıkar oldu. İmâm-ı sâhib-i Tuhfe ve duhteri Fâtuma ve dâmâdı Kâşânî sâhibu'l-Bedâyi' hatları ile çıkardı. Ve çün duhter hadd-i bülûğa yetişe küfüv-i münâsib bulub tezvic edeler te'hîr etmeyeler. Ve dâmâd olıcak kimesnenin dînin ve hüsn-hulkın ve kerem ü şânın göreler. 'Uluvv-i mansıbına ve kesret-i emvâline ve rif'at-i nesebine şekâletine çendân nazar etmeyeler. Eğer didiğimiz umûr olduktan sonra bunlar dahî olurise fe-bihâ ve ni'metün nûrun 'alâ nûr ve tezvic olduktan sonra damâdıyla ve mâder ve pederi varise hüsn vechile mu'âşeret edub bî-şerm ve dil-âzârlıktan men' edeler. Ve temâm zarûret olmyacak tefrîk tarafına meyl etmeyeler. Çün şerh-i terbiyet-i evlâd mektûb oldu. Ba'zı âdâb ki her kimesneye lâzımdır. Ve esnâ-yı kelâmda zikr olunmasına va'de ettik idi. Ânları dahî beyân (210b) edelim. Eğerçi âdâb-ı mezkûre evlâd u etfâle mahsûs değıldir lâkin ânların te'dîb ve tehzîbe ihtiyâcları ekser ve semere-i te'dîb u tehzîb ânlarda artık zâhir olmak ihtimâli evferdir. Binâ-yı 'aleyh bu bâbda îrâd olundu.

Ek 2: Ahlâk-ı Alâî'de Çocuk Terbiyesi Kısımının Türk Tarih Kurumu Baskısındaki Orijinal Metni

برای یکدیگر شسته است که خاک بر سر او اسپه زن توان شد بسیار چنانچه
 و شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی دخی بود که **نظم**
 یکی گفت کس از زن بدسباده و کز گفت زن در جبهان خود بساده
 لکن بوزید و بکزی تر زنده اندن ظلم و عقوق صادره و اقامت حد
 و عفو نه غیر قادر اولست در و الا کسین نفس و فرج و کسین
 بذل و خرج و تعلیه پانیه محبت و تخمیه و غیر امت و فرقه ریاچین و آنه
 شیخین دن خروج و ذروه خطمال و دین و غنیمت عروج از جبهان
 غیر ی ایلر اولمز **پیست** خرابت کنده پد خانه کن
 برو خانه آبا و کردان زن زن خوب و خوش خوی از اوسته
 چه ماند بنادان نوحایسته چون بوقوعه شریفه امت شمال
 و نوح شری ایلر بر کریمه اتصال لایه اولاد و النسیال و اعتقاد و الخصال
 حاصل اولسه کرک منزک رکن مابنی دره سابقا ذکر اولمش در رسپ
 انکرک دخی تقویت و تربیت و تادیب و تمذیب لری لازم دره
 انچون بوباب وضع اولندی **بیان اداب تربیت اولاد و اطفال**
 چون دلدار کسیر و اگر دختر دره وجوده کله حق جل و علایه شکر و ثنا
 ایلدیه و آئی محض فضل و موهبته حق میله و اگر دختره ریه یا بقره کثیره
 اعیال ایلر ز نماز بیخورد و متبرم اولمیه حق تبارک و تعالی انکه
 زرقنی تقدیراتش در نمکندر که کهنوب تبرم اندوکی مولدک
 بشنده سعادت و زرقنده دست توتمش اولوب قدوسی پیر
 موجب اقبال و ارفاق و سبب دست اموال و اوراق اوله و اهلند
 و خردل دست اتک یواظار طالت و علامت ایلدیه ز بر آنت بیارون

خالی در بی اختیاری لوم جلدن ناشیدر ابو حمزه دیر لر بر اء اینک
 خاتونی دخت و ولادت اید یک متالم اولوب اهلنی مساجرت
 و خبا آخوزه ساکن او بیخی خاتونی بجا ایدوب بو بیخی او تودی که **بیست**
 مالایی حمزه لایاستینا و انما نانی الذی اوستینا
 اء ابلی ایشید ب رقت اید ب اهنه راضی اولوب صلح ایلوب خیمه
 سینه کلدی پس مولوده اسم چسن وضع ایلیر که زمان اسمیسنه
 موافق ایده زیرا که نام ناخنا پسیدن مدته عمر نده متالم اولوب کرک
 و بیخه کپنه اسمنی تغیر ایدوب کندویه غیر اسم وضع ایلر اما اینسه تمام
 متروک اولمز افاضدن بر لسی اولادینسه دیر اید بکیم بن پسینه و ملا
 کزون اول و ملا و کوزماننده و ملا و کوزدن صکره احسان ایدر نوزدن
 ولادون اول پنج احسان اولور دیسب لر دیر ایدی و ملا و کوزدن اول
 سیرنی حرا ز نسا و امیلمات حواتیندن تحصیل اتم قبایل دنیه
 عشایر خشیسه دن اختر از اخر اتم که مدت حیاتکزه مطعون طعن طعن
 و مشمول لوم لایم لاین اولیه پسز و جن ولاد کوزده اسمی چ ایلیر
 شمیمه ایلیم که طول حیاتکزه تسبح اسکر ایلیم متالم اولمیسینز و قولاد کوزده
 صکره انواع تادیب و ترتیب و تهذیب و تقویت ایلدم که ممتاز اولان
 اولد کوز و جایل شی قالوب زمان حیاتکزه ممتکزه طالع اولم کوزده
 ایو و ایه قلند که صحیح الجسم کامل القوی امراض و اسقادن بری و عقلی
 صحیح و خلنی سلیم اولد و حکما دینت که الرضاع ولاده ثانیسه و داینک
 اخلاقی و عاداتی سودی غذای مولود اولمیدیه پسر ایت ایدوب مولود
 انک اخلاقی ایلد خلنی ایدر حکما دیر لر که بر مولود کبیر و چشم اولد و ایشیه

ارضاع ایله بیسیاه چشم اولور ایس مرضه صورت ظاهر ده کومز
 تغییر افاده ایله یکجک صفات باطنه دخی تغییر ویرسی مغز در چون
 رضاع تام اوله تربیت مشغول اولوب علی التدریج افعال چینه
 واطلاق رضیت یقین ایوب مساوی افعالدن منع ایوب
 عار و عیب اولجت افعال اقدام اندکجه یای صفتین عیب در برنی
 بونی ایله دیوب تفریح و تعینف ایله له المفاکک لوح ادراک
 لر می ساده اولمغله مرجانیه قابل دره اگرچه اکثر ریازد ایل افعال
 مقتضای طبع و بهیمی اولمغله اکامیل در لکن جبر و منع و تنبیه
 و ترویج اولیحق لوح پ دو اولمغله امتناع و اجتناب از دخی قلمند
 لکن ایله رنگد و میشلر در **بیت** اتانی هوا قبل ان عرف الهوی
 فصاوق قلبی خالی قلمکنا واکثره اکما بزاده لوده سفیه
 و قلت عقل معاشن شایع وفاشدر حتی بعض اهل نزل انگری
 حلبی دیو تعریف ایشش دره سمانا زمان صبی ده قتی اعتراف
 ور عایت سبی ایله دایه لر می و مر می لر می اصلا بر فعلدن حشر
 و تویج اتمیوب بهرنه دیر په آفرین دیوب بهرنه اشدر نه
 یچین اندک لری اجدن دره و حکما دیر که تربیت اطفال ده فعل
 طبیعته اقدامک کرک یعنی سر قوت اطفال ده اول اقدام
 اولر قوت حیادره اگر صبی ده جیا غالب اولوب اکثر اوقات نام
 پسننده باشن ایوب و قاحت یعنی بی ادب لک اتمه سنا
 نجائنه و حاصل اوله جنبه دلیل در پس تا ذمینه اقدام و تمیز
 ایتهم امک کرک و اول تا دیب اولدر که زایل ایله موصوف

اخذ او مخی لطف پندن منع اوله و سغه و بخش اید موسوم و لطف
 و لوه قتی مشغول صبیان و غنائیده مجالست و مصاحبت اندر
 که بنوز ساده او لغزیه آنکراک اخلاق و الطواری اید تخلف ایلمیه
 که طبیعت سار قدر خصوصاً که زمان صبا و موسیم صوفیه اوله
 پس اداب دین و پشن شرایع رسالین تعلیم و تلقین اید لر
 و فرض نیست و حل و حر متذکره یا بیاب سلیم و قفس اید لر و بعضی
 و واجبات موالفت و مداومت اندر ره اید لر که حدیث شریفه
 وارد اولمش در که اطفال کرنی بدی بشینه وارد قده نماز قیام
 امر ایدک اون بشینه و آنچه قلم لر ایدک و کمال و کمال
 خوی انگندن غایت صفت لر و دایما سیننده اخبار و صلحایی نوح
 و اشرار و اثقیاتی ذم و قدح اید لر که شروردن تار ب
 و خیراته راغب اوله اگر بر قیام اقدام ایدر اید اولان سر نشین
 صریح اتمیوب مذمت اید تخویف اید آلی پس حمله اید لر یا اید
 اکلدوب آخر صبی مثل ایدوب اول بو فعلی ایتش شومغوله عقاب
 اولمش دید لر و الی صلح ایدوب اتمچه کند و پسن شویله اتمشین
 و عیبیه لر که معلوم اولدی بکاکلی عقاب اولمدر و غنی دیو معاودا اید
 اقدام اتمیه و صحبدرین طریوب اسکاره تویب و کند و بی ملاپس فاجوه
 اید زمین ایلمیه لر و حاجت اولمچه خاتم طقمیه لر و دایما اید
 ماکل حینه و ملاپس مزینه یقیر اید لر و ذهنده مقرر اید لر که زیب
 و زینت خاتونه مناسب در ارک زینتی علی حلال اید دکلدو بلکه
 و کمال و فضل و افضال اید در **نظم** زن نه مردی کن و دست کرم کن که زر

مرد را بهر گرم ز زار برای دپور و خاطر نده مرکز ایله به که خیزین
 حلیه لر و ملون جابه لر عوز نره لایق دره و اکل و شرب بی مطمن نظر
 در تغای بهمت انگ کا و و غلغ خوار عادتی در زرا **مصباح**
 قنده ایس کا و دودنگ ستمی مرعاده دره بو مرتبه ده قلیق حیوان
 خپس به برابر و بقدر **سیت** باب و سبزه قناعت مکن ز باغ جان
 که این قدر غلغ کا و خوتو لنز بود بو مقوله ایلی الت سلیم ایله لر
 و بونک کبی نصیحتی تکرار ایله لر که طول زمان ایله خاطر نده قناله
 و مقبول طبعی اوله بونک فیدین سولیین کندن لردن خاصه
 که اتران و اشالی که جهان دن مردیکه و ایچک و کیک و بغلنقدر
 دیر لر میخ کنیز ایدوب . اختلاط اندامیه لر . و الحفادن ابتدائی نشو
 و نماده افعال صحیح صادر اوله کرک . زیرا نفس اماره موجود حال
 و عقلی که مانع و عقول تبایح دره هنوز غیر کامل در بعض الحفادن
 کذب و عنیمیت بعضدن بسرقت و خیانت صادره و بونک اشالی
 کند و کر و غیر نفس و غیر جوق واقع اولور . اما همان منج و بر
 و متحل اولدوغی مقدار تا دیب و سپیانت انگ کرک . و زمان
 ده دایمان نفیس الطم و لذایذ شربه و یرمیوب . که که کا ه جان
 ایک اکتفا انگ کرک که نزمانه اطوار زمان و اسف از مسنگه
 اول مقوله احتیاج اولدقده اکتفا دخی اکتفا اتمکه قادر اولدقده
 بعض روم شانه زده لرنیک جنگ برادر دن بهریمیت واقع اولور
 کمار و خزینه پسندن دور و نفع معدود بلیه کر زان اولدقده بی غذا
 لقتدن عاجسز او بچی نان روتنگ که بو خفه دیکر بکر بره بروستا

دن المشرك شاهزاده معتاد و لمغنين تناوله قادر او لميوس جمد
 عظيم ايمه بر و پستايي دخی بولوب انبانده بر مقدار کلچه رو پستايي
 بولوب کتوروب بر مقدارين تعدی ايدوب باقین علامنه خط
 انگ امراتمش پس افزا نماز پروردگیک سلاطين و امرايه سنا
 دکلد بوقنده قالدی که اوسا طنا پس ايميه و اطفاله صباح عدایين
 چوق ویرمیه لر که ذهنه بنادت و طبیعت کسل و یرب لغدن
 مانع اولمیه و آب و حلو او میوه و سپریج الاستحاله پسنه لر حق
 ویرمیه لر و طعام یرکن خصوصاً میوه یرکن صو اچورمیه لر و
 طعام مسکر اتدن اگر چه هر کسینه اجتناب و اجیزر اما اطفاله اجتناب
 بغایت لازمد زیر امزاج لر حار و رطب در غایت مفرد و التز
 غضب و تموز و هخت و وقاحت و فساد باعث اولور و ملکی
 رویه طبیعت لرنده مستحکم اولوب ازله سعی پیر اولور اول طایفه
 نک مجا پسنه دخی ایلتمیه لر و اندک حکایات و اشعار مغیبه و مفیقه
 لرین استماع ایدرمیه لر اگر چه بعض کپنه لراشعار ظریفه طبیعت
 اطفاله رفت و ذکاوه افاده ایدر دیر لر اما صحیح دکلد خری
 فایده پسندن ارتقدرو و طیفه در پس و تعلیمین تمام اتمینجه
 غدا سین ویرمیه لر و بعض امور ی اخفا انگه معتاد ایتیمیه لر که اخفا
 انگه معتاد اولوب قباکله اقدام ایلیم و کچه جوف او یو مکدن
 مطبقا او ینمکدن منح ایده لر و اسپباب تنمکن مارین سرد الیه
 کنگ و لونک مروه لر صدمتق و الین ایغین او و در متق کبی
 وقیشین قالوک کور کلد و غایت استحق یرده او تر متق کبی منح ایده لر

و پیاده یور و مک و سوار اولغنه ریاضت اندوره لردو کت
 و سکون و طور مق او تومق و سوز سولیک و طعام یک بو حله
 او این تقییم ایله رنت کم عقرب بیان اولنیه کرک
 و کذب سولیکدن و عین ائگدن اگر صادق اگر کاذب منع ایله
 و حجابس ر جالده سوزی از سولیب صور و فله ری نینه چا
 ویرکه افتقار اندوزه لر و معلم صالح و دیندار و عاقل و پرهیزکار
 سیدم الخلق صحیح العقل کند اوله و اخلاق حسنه و اداب ملوک
 و اکابر و ائف و غضب و حمله معتدل اوله غایت حلیم اوله
 که تادیب و تهذیب دن عاجز اولور رنت کم که شیخ سعدی
 رحمت الله تعالی ایور **پیرت** استا دو معلم چو بود بی آزار
 خشک بازند کودکان در بازار غایت غضوب و متهور دخی
 اولمیه که پیوده غضبیدن طفل ملول و تعلم علم و ابدن نفور
 اولمیه و مکتب ده تعلیم اتمیه لر اما خلق و ادبی می سخن اولان
 مردم زاده لر یله پله سهر پس و تعلیم که انردن کسب کمال خلق
 حسن ایتک احتمالی اوله مجوز در اما یوزمانده قلیل الوجود در و
 معلم خریله تادیب اندکده فریاد و شناعت ائگدن منع ایله
 بو فعل ضعفا در دیر لر و معلم دخی اول خربی آرایده اما غایت ملول
 ایله که معاودت ائگدن محترز اوله و معلم دخی هموجب ضرب
 ایلمیه و طفلی سنی و نه معناد ایله لر و اقرانسه احسان بر
 ائک تفتین ایله لر و آنره بکته و تجبر و استنزا و ادر ائگدن
 کلی منع ایله لر و صدقه ایتک آستسه ائک آکنه و یرو صدقه

اندوخته که معتمد بذل اوله و مال دنیا بی کوزینه حقیر کوسه لره
 و پیغم وزره محبتدن و صقله پسندن تنغیر ایدیه لره که محبت پیغم
 و زرحیات و عقاریدن بدتروره امام غزالی رحمت الله تعالی و ابی
 و بنی ان لغید الا صنم آیه کریم پسنگ تفسیر نده اصنا مندن مراد
 پیغم وزروره و بنی و اولاد می پیغم وزر محبت و تعلقندن که معناده
 عبارتند حفظ ایدیه و یک اشارت در دیرو هر کون بر مقدار عظمت
 زماننده لعب و بازیه زحمت ویره لره اما بخش و قبا یکه مشتمل بازی اولیه
 و پدر و مادر و معلم و اولور ادر هر برین نظر تعظیم و اجلال و آنکرده
 حیا و خشیت اززه اولمغی عادت اندوره لره و پدر و مادر که محبت
 مفوظ لری دخی اولور پیغم ما امکان اعلام اتمیه لره زیر اطفال که
 مطلع اولیخت خوف و خشیتی قالیوب تعلیم علم و آد ایده نقصان
 اوزره اولور اول پسیدن جور و جفا ایستاد کمر و محبت ابا و
 دن ترجیح اولنور ننته کم شیخ سعدی دیش در که **نظم**
 پادشاهی بر بکبت داد لوح پیمینش بر کنار نهاد
 بر پر لوح اولوشته نزر جور ایستاده که مهر بدر
 اما بعضی ابا که عقل پیغم و نظر دور بین صاحبی اولور مهر طبعی سی دخی آو
 انکهار ایتیموب تادیب و تمذیب انکده تفسیر انیمه و بو مقوله بود
 نکره خاریابی روزگار دن سنگایت و قلمت تزدیت اهل هنری سخا
 اندوکی قصیده پسنده ذکر ایدوب در که **نظم**
 بر از دست هنرمای خویشتن فریاد که هر یکی بدگر کونه دارد هم نشاد
 نشتی که من از فضل در جهان دیدم همان جنای پدر بود و سیکی پستان

و چون مرتبه فطرتی است از ترقی ایدوب اغراض و مطالب رجالیه و
 و لود و لیب دن اعلیٰ دخی مطلب و مرام و ارا ایدوغنه عارف
 اولیجی آکا تقبیه هم ایدره که خیل چشم و ضیاع و عیبده و مال و مال
 و ایت باب و ذریه است تا لندن غرض تصحیح مزاج و خود برد و جوع
 و عطش لایمندی بری اولوب مزاج سیکیم و قوای صحیحیه ایدوب
 کالات معنویه و استعداده تا به دار البقا تحصیل ایدوب حجاب
 قرب و غیره تقدیرده سعادت حقیقیه به خایزه و مراد است جاودانی
 چایزه اولقدره و الانجسه و تنم خواب و خور و ترنه ماکل و مشرب
 و مناجات کجوات عجم دره ایم تا کیم به دخی میسر دره تا که سمتی عالی و مقصد
 نظری محل سامی اولوب آندن صکره اشتغال علوم و تحصیل
 فنونه و دوشوره لر و تحفیل علومه بجه ترتیب و تدریج کرک کتاب
 اولده مذکور اولمشدی آنگ اوزرینه علم اشتغال اولده تا که
 منتهای علم علوم که اعلای الهی دره آکا و اصل اولوب آبا و امهاتدن
 تعلیم ایدیه متعلق اولان عقایدی برهان و دلیل و ساطیته متعلق اولده
 و اولی اولدر که طبیعت و استعداده سنی نفوس ایدوب نه فنه طبیعی علم
 و استعدادی مناسب اینه آنگ اشتغال ایدره لر ایزر ایزر کیم سید
 فطرتده زرتنه میستعد و برصناعت منتهی لر و بوقصیده ده حق جل و علایق
 سرخنی و حکمت غامضه سی و ادرده و اول حصول نظام عالم و قوام سنی
 آدم در زیر اساتید ایدوک که جمله صناعات احتیاج و ادرده و لغای تقدیر
 اندر پسند اولمز پس اگر جمله بر استعداده اوزرینه مجبول و سر پسند
 سمت از ره مفظور و مجبول اول صناعات مهمه و علوم و فنون مشهوره

فصیح اولوردی و سرکنسه اشرف صنایع مشغول و او ساط و ادانی صنایع
 تحصیل دایره بندن معزول اولوب نظام عالم باطل و کارخانه محاس
 خالی و عاقل اولوردی پس حکمت الهی اقتضاییدی که هر طبیعت
 برفه مناسب و هر استعداد برصنعتت علمیم اوله ذکک تقدیر العظیم
 و ان مستعد اولدوغنی صناعتت اشتغال ایدیک زمان ایسه وسیعی غیر
 کشیده تحصیل ایدر اما غیر استعدادینه طاب اولتی زمانینی قضیت
 استنادینی تصدیح ایدوب بالافریا حاصل اولیوب یا خود زمان
 کیشیده ششی سیر حاصل اولتی لازم اولور **حکایت** جلیل ابن احمد علم عوضی
 قوت قویک سیده استخارج ایدکدن هکله طلبه علمه تعلیم ایدردی برپنده
 بوقضه عایت ده حریص اولوب پنجه زمان شدید و جمد جمید ایدوب
 سنج نینته یه فایز اولیوب جلیل تعلیم تقیم همینده عاجز قالدی
 جلیل ایدی بو پتی تعظیم ایله **بیت** اوالم تطلع شیاز فیه
 و جاوزه الی استطیع اشارت جلیلی فیم ایلیوب من بعد ترد خلیل
 فاضل و تصدیح و تصنیح بی طایل اکلدن فراغت ایدی جلیل ایدر
 بو مرتبه بلمادت طبعی ایله بو اشارتی فهم و تادب ایدوکنه تمام حجب
 ایدم و چون برفه یار صناعتت اشتغال ایدره کر کر کدر اولی فن
 و صناعتک معارج و مراتب و اطراف و جوانینی تحصیل و تکمیل ایدره کر
 غنی الجمله برمقدارینی تحصیل ایدوب فراغت ایلیه مملکتت و انشا
 عملنی مراد ایله اولانجوید خطتانیات تهذیب نطق و براءت کلام
 رسایل و خطب فضل و امثال و اشعار بلغا و محافرات و حکایات
 ظرف و نحو حرف و لغت عرب و سایر لوازم علم و ادب بلکه حساب

و فوائده

و قواعد دسته جمله سنی تحصیل و تکمیل ایدیه که فنده پسران از اقران و
 امثال قوت منده ممتاز اوله والا مجرد دیوانجه خط و رتبه فقه و مکتوب
 و پسر بایه غلط کور محله آدمی منشی و کاتب و لایق مناصب و مراتب
 اوله بلکه اول مقوله کاتب اولور که فنده دیشلر در **قطع**
 فروع عنک الحقا بترست منم ولو سودت و جبک بالمداد
 فدیوان الخیر ارج بجدق جم و دیوان ضیاع بفضت الفساد
 اوله و دیگر مشغول علم و فنده در که مطلوب تحقیقی و مقصود بالکدات اوله
 مثلا برکنه رئیس الکتاب فرزندی اولوب کند و دخی منصرف
 و اصل و اول صناعتی حاصل المک استسه دیدکمز المک لازم در اما بکلی
 فن ممدن غیره بعض فنون دخی بالکلیه خالی اولمغینون تحصیل المک
 استسه ایسه افرط اید توغل ایدر جمع جوانب و لوازمی تحصیل
 لازم و کلدر مثلا فعتیه فی الجمله علم میقتادن پسند کورک استسه
 شرح صحیحینی و میقتادن بعض رسایل مستیره کورس کافدر لازم
 که محصلی کن بین تحصیل و افیلد پس و متوسطات متقالاتین تکمیل ایدر
 زیر اتم قبیل علم کشیدر زمانه خود عنوانه و علایق ایدر مالامل در پس
 جمیع علومی یا اکثره بنی علمی و در الکمال تحصیل استیک حالدر همان اسم ایدر
 اکفا المک کرک **مصرح** علمی که ناکریر تو یا شد بدان کراپی نیتیه کم دیشلر
 در **قطع** لیس تجوی العلم کلا و اصدا لا اولو مار الف یسینه
 ان العلم بعید غوره فندامن کل شئی احسنه و صبی برضعت
 اشتغال اندر و جبک یا عدم استعداد یا ناساعده الایست بسببیه
 تحصیل متعذر اولوب آخو صناعت مشغول ایدر لره البت اول

صناعتی تکلیف اتمیه را زیر امون صناعتده کسر شد و فحشیت جو قدر اما
 او کی صناعتدن یا پس کلی اولینجه المتیبه را زیر بر صناعتدن جو نتیبه
 و صعوبت اظهار ایدگده فراغت اوردنگ علامت اضطراب را بی جمله در
 و بحالیه اولندر دکه کمالا تدن بهره مند و صنایعدن بر جواز در
 اولندر متعلم و طالب کماله صبر و ثبات کرک **پسند**
 از ثبات خودم این نکته خوشش آنکه بجوز در پس کوی تو از پای نمانشستم
 و بر صناعتک استیع لنده اگنا مناسب ریاضت اندوره لرکه تحریک
 حرارت غریزه ایدوب مدو خط صحت و دفع کسل و بطالت ایست
 و چون صنایعدن بر صناعتی تعلیم ایده اندن تعیش و کتساب مال اندر
 لرکه اثری حاصل و تلاوت حصول نتیبه مذاقنه و اصل اولیجی رغبت
 و نشاطی اروتوب اول صناعتی صنایعنه بنشدر که سعی ایست و هم
 کسب یکنیدن تعیش اتمه معناد اوله که شیمه ابرار و حاصلت اوار در
 و آباد امساتدن اشغال ایده جبک مال میرانه اعتماد ایتمیه لرکه زرا اکثر
 اغنیایزاده لر مال میرانه اعتماد و اتجا ایدوب تعلم صناعتدن
 ابا ایدر لر تعقب روزگار و تعقب حوادث ییل و شمار اید اول
 مال و عقار عینه تنق و بوار اولوب لی نواقا لشکر و چون علامت
 اکتبا به قادر اوله اولی بودر که متاهل ایدوب در صل و اسپانجی ایدره
 لر و عادت ملوک فرس بو ایدیکه اد عللرین خدم و حشم ارا سنده
 تربیت ایتمیوب ثقات امرادن بر یسنه و یرب بر طرفه کوندر ب
 تربیت ایدر لر ایدری که خوشونت عیش و دنارت ماکل و مایه قایغ
 اولوب زیاده تنعم و بخل و رفاهیت عیثه معناد اولمیسه شکم بز وجود تمیم

او علی بهرام کوردی امیر عرب خندربن نغانه پتیم ایدوب اولوچی
 آتی جزه شهرنه کوردوب آنده تربیت ایدوب. حورنق قصصه تینی
 انجمن بنیاد ایلدی که هنوز باقی در پیرس اداب و لغات عرب
 و تعلیم فرو پییه و اداب ایلدی اول پسیبدن بهرامک عربی شکر
 وارد و اول شوق فارسی دین بهرام در بعضی علما قولنده زیرا عربی
 شوقدن انتقال ایلدی و اسپلمانده دخی بویکه ملک دیلم در بعض
 آل سلجوق بوطریقته ذاهب اولور لرایدی و امرای چرکپس دخی دیار
 مصریه ده دولندی تنظیم ایکن بواسطه سنالک اولوب اولاد لرینی
 دیار چرک کوندر ب. آنده کرتیت ایدوب کتور لر ایدی و آنده تربیت
 اولن فردو پستیت و شجاعته کامل اولوب قتلنده معتبر اولوب
 طبقات اجنده داخل ایدوب تربیت و ترقی اید مرتب عالییه اصل
 ایدر لریدی اما معده تبریزی اولنر شتیعت و فرو پستیه قابل اولمیوب
 بکر خانبختن اوزرینه اولوب کم نام و خامل قالدوردی و زمان صیاد
 بعضی آناه معتمد و مر تاض اولنق نافعدر **حکایت** نوشیر وان عاقلک
 معلی هر زمان خرب می سبب ایدوب و الزقار و یوز و یرت لکده
 طوبت دیوانه ایدردی سپهر کسری آکا انتقال ایدیک معلم توارپی
 و خراب ایلدی بعده نوشین روان استادده رعایتیم مقرر در امان آوند
 کسسون دیوجک طهور ایلدی ملک رعایت و نوازشش آشا تا نه اذکدر کس
 خراب بی جوک وجهی نه ایدی دیوسوال اتدی معلم ایدی انجمن ایدرم
 که کنی کنده و منظم کسوم رنجیده اولندرک تالم و انکساری و طالع کس
 سنی نه مرتبه ده اولک دخی مملوک اولوب کسری تخشند کج و ملک

وقت بی گناهی رنجیده آمدن احست از ایده سین . ایتدی بالی
 پنجون قاهرده و بوزده طور مق . امر ایدردک . دیدکه غقرتیب بوکونخی
 وجیبی ظاهراولور . بعد زمان ملک بعض خدمی ایدر بحاربه یہ مباحشر
 اولدقده وقت صباح ملاقات میسر اولوب . اصحابی کانرینیه زه
 انکه قادراولیبوب . انهمراه قریب اولیچ ملک اعتیاد مرلور بسببی ایدر
 جلدک کانرینی زه ایدر ایلوب . دشمنه نظر بولیبوق . اصابت رای ایدر
 دور اندیش ظاهراولوب . خلعت و نعمت پتقیاس ویردی و اول
 کپنه که دیکوز خلانی اوزره معاش امتش اولد . بعدہ یعنی اصلاح اول
 اخلاقی ازاله عیسیر اولور خصوصاً که شباب کیدب . شب کلمش اولد
 نیتہ کم دیشش لردر **نظم**
 حتی یواری فی ترا امسه
 لریدی . حتی بعض اعداسی آنی عمل قوم لوط نپسبت ایدر لیر . وحاشا عک
 ذلک . سوال ایدرره دیر ایدیکه شاخ تری راست انک قابل در
 اما خشک اولدقدن صکره آنی سب تقیم انک مشکل در **سب**
 چوب تر اچانکه خواسی بیج
 بو مذکورات تربیت بسرا یچوندر . اما دختر تربیتی ذخی بوکه قیاسین ایدر
 مناسب اولان خصالی و ادابی تعلیم ایدر لر . اما انر عتسنده ملازمت حی
 و عفت ورجالدن تحرز و تصون و ملازمت حجاب و کنج خانه بانبده مبالغه
 ایدر لر و با جمله سابقارت ده ذکر ایدر و کفر ادابی ملقین و تسلیم ایدر لر
 و عمل ایدر لر . وخواجه نصیر ایدر او مقصدن بزمقصدن منع ایدر لر . لکن
 سایر علما کلامنده اولان اولدر که بزمقصدن منع ایدر لر و لکن او مقصدن

جسٹسز اوٹو ایشی عثمانی
۲۱۰

منع ایده لردو لکن او تمفذان منع اولمیب بلکه قدر واجبات دین
 و بسنن و احکام شرع خصوصاً نسبا بہ شخص احکام حیض و نفاس کی
 تعلیم اولمیب لازم در طلب العلم فریضت علی کل مسلم و مسلمتہ و عایشہ
 صدیقہ تک رضی اللہ عنہما علی پنجہ احکام شرع اندک روایتزدن معلوم
 مقرر در دامت محمدون نسائی علامات خصوصاً مآخذ تدرون جو قدر
 کریمہ مزویہ و شہد کا تمہ کی و ایچہ حنیفہ دن صاحب تحفہ تک فاطمہ
 دختری و زرایدی اول قدر عالمہ و فقیہ ایدیکہ بابا بسنہ کلن فتوی دہ
 دخی جوبالی اولینج اولمزوی چون کاشانی صاحب البدایع کلوبت
 کتابنی تحفہ یہ شرح اولمیب اوزر سینہ تالیف ایدی امام صاحب تحفہ
 دختری فاطمہ کاشانیہ تزوج ایدی فقہا دیر لیدیکہ شرح تحفہ فاجدا
 بنتہ بعد ہر فتوی اوج جواب ایدہ چقر اولدی امام صاحب تحفہ
 و دختری فاطمہ و دامادی کاشانیہ صاحب البدایع خطیری ایدہ چقر
 و چون دختر جد بلوغتہ کفر مناسب بولوب تزوج ایدہ لرتاخیر
 اتمیہ لرد و داماد اولمیب کہ پسنہ تک دین و حین خلقن و کرم ستن
 کورہ لرد علوم مضب و کثرت اموالہ و رفعت پسنہ سکا لکنہ چندان
 نظر اتمیہ لرد اگر دیکر کمز امور اولدقدن صکرہ پونلردخی اولور بسنہ
 فینما و نعمت نور علی نور و تزوج اولدقدن صکرہ داماد و ماد و پیری
 و ایلپ حسن و جملہ معاشرت ایدوب بی شرم و دلآزار لیقندن
 منع ایده لرد و تمام ضرورت اولمیبی تغریق طرقت میل اتمیہ لرد چون
 شرح تربیت اولاد مکتوب اولدی بعض اولککہ ہر کہ پسنہ لازم
 و اشائی کلامدہ ذکر اولمیب بسنہ وعدہ اندک ایدی آنری دخی بیان

ایده لم. اگر چه آداب مذکوره اولاد و الخاله مخصوص دکدر لکن انکر
 تادیب و تهذیب است بیاجری اکثر و نمره تادیب و تهذیب اندر
 ارتق ظاهر اولق احتمالی افسرد در بنای علیه یو باید ایراد اولندی
سوز سو بیک ادابی که کدر که مطلقا جوق سو یکدن غایت استرا
 اولنه که کثرت کلام خفت دماغ و سنفنت عقصک نشانی در در خوب
 سقوط مهابت وقت وقوع در کثرت کلام اعصاب دماغ و آلات
 کلمه خوراید و کندن غیر اصحاب و اجباب قنده مذموم و ثقیل عدا و کتوب
 صحبتدن ملول و ایستماع حکایات دور و درازدن دکلمه اولور
 ادوی عیده مکار و مهار از قار پییده پر کوی ترکیده کیشوق دنیلور **نظم**
 سخن بیار بشنواندگی کوی مبی راصد مکو صدر ایگی کوی
 و مجلسده حکایات دور و دراز و پنجه شغبه منشعب اولوب انجام کلام
 و محصله مرام بولنمیوب. سایر جلسایه فرصت سخن قوتحق و غیر حریفه
 سو بیکه ذبیت و برنگ ازل رذایل و افسح خصایل در و نه قدر ایجاز و
 ایراد پنجه اولقدر بر اعته اقرب و ادب انساب در خالد بن صفوان که خطیبی
 دولت عباسیه دندر فصیح سخن کدر ایدی. لکن تطویل اید مطعون و اکثر
 مدخول ایدی. بر کون جامع بصره ده صبا حدن قریب ضحوخه کبرایه و رنج شریط
 بلاغت و بر اعته ندر و عتی و حکر که ضد بلاغت درندن متولد اولور
 ایوردی آخر مجلسده بر اعانی وار ایدی. انکا یا اعابیی عتی و حکر و بلاغت
 و بر اعته سزک شکزده ندر د یو جک اعابیی ایدی عتی و حکر اینم قتمزده
 پس صبا حدن بر و ایدو گل تطویل بلاطایل و تعفیل من غیر حاصل در
 و بلاغت و بر اعته اچاز عبارت و ایضاح اشارت در و مشهور

بجز الکلام